

3. Ман соатро қайд мекунам. Шумо матнро мехонед. Ман, ки ишора кардам, шумо меистед. Ҳисоб кунед, ки дар як дақиқа чанд калима хондед? Кӣ бисёртар хонд? Кӣ аз хама камтар хонд?
4. Нисфи 1 соат чанд дақиқа аст? Сеяки 1 соат чанд дақиқа аст? Танаффуси калон чанд дақиқа аст? Танаффуси хурдчӣ? Барои чӣ танаффуси калон дода мешавад? Танаффуси хурд аз танаффуси калон чанд маротиба кам аст?
5. $14 \cdot 2 + 12$ $75 - 4 \cdot 3 + 27$ $30 + 40 - 15 : 3$ $(40 + 40) : 4$
 $80 + 28 : 2$ $12 \cdot 7 - 6 \cdot 9$ $70 - 20 + 6 \cdot 4$ $(90 - 50) : 10$

ШАБОНАРҶЗ

1. Шифохӣ. 1) Як сол чанд моҳ аст? Як сол аз чанд фасл иборат аст? Моҳҳои фасли зимистон ва баҳорро номбар кунед. Моҳи январ чанд рӯз аст? Моҳи феврал-чӣ? Аз хама моҳи кӯтоҳтарро номбар кунед.
- 2) Чаро баъзе одамон рӯзи таваллуди худро ҳар сол қайд карда наметавонанд?
- 3) 1 соат чанд дақиқа аст? 60 дақиқа чанд соат аст? Аз хона то мактаб чанд дақиқа роҳ меравед?
2. Шумо шабонарӯзро медонед? Кани, фаҳмонед. Дар соат як шабонарӯзро нишон диҳед.
- 1 шабонарӯз = 24 соат**
24 соат = 1 шабонарӯз
3. Имрӯз кадом рӯз аст? Рӯзи гузашта кадом рӯз буд? Пагоҳ кадом рӯз меояд? Пас аз он кадом рӯз меояд?

4. Шифокор соати 9-й рӯз ба кор рафта, соати 9-й рӯзи дигар аз кор баргашт. Духтур чанд шабонарӯз кор кард?
5. Хуршед рӯзи гузашта соати 4-й бегоҳӣ ба хонаи холааш рафта, имрӯз соати 4-й бегоҳӣ баргашт. Хуршед дар хонаи холааш чанд шабонарӯз меҳмон шуд?
6. Муайян кунед, ки падар ва модаратон чандсоатӣ кор мекунанд? Хоҳарча (додарча)-и шумо кай аз боғча меояд?
7. $48 \text{ дақ.} + 10 \text{ дақ.}$ $12 \text{ соат} + 6 \text{ соат}$ $21 \text{ дақ.} : 3$
 $60 \text{ дақ.} - 24 \text{ дақ.}$ $12 \text{ соат} + 12 \text{ соат}$ $7 \text{ дақ.} \cdot 8$

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $72 : 4$

- 1. 1) Шифохӣ. Ададҳои 45, 48, 51, 54, 65, 72-ро аз рӯи намуна бо суммаи ду адад иваз кунед:
 Намуна: $45 = 30 + 15$ $51 = 30 + 21$
- 2) Ададро ин тавр ба суммаи ду адад иваз кардан чӣ аҳамият дорад? Бо ин роҳ мисолҳои намуди $72 : 4$ -ро ҳисоб кардан осон мешавад. Мо бояд адади дурақамаро тавре ба суммаи ду адад иваз кунем, ки ҳар яки онҳо ба адади якрақам тақсим шаванд.
 Дар мисоли $45 = 30 + 15$, 30 ва 15 ба 3 ва ба 5 тақсим мешаванд ва аз ин ҷо маълум мешавад, ки 45 ба 3 ва ба 5 тақсим мешавад.
2. 1) Шифохӣ. $45 : 3 = 30 : 3 + 15 : 3 = 10 + 5 = 15$ – аввал 30-ро ба 3, сипас 15-ро ба 3 тақсим карда, натиҷаҳо (10 ва 5-ро) ҷамъ кардем, ки 15 ҳосил шуд. 15 – ҳосили тақсим.

$$2) \text{ Хаттӣ: } \begin{array}{r} 45 \overline{) 3} \\ \underline{3} \\ 15 \\ \underline{15} \\ 0 \end{array}$$

Мисолҳои зеринро аз рӯи намуна бо ду роҳ ҳисоб намоед:

$$48 : 3 \quad 51 : 3 \quad 54 : 3 \quad 75 : 5 \quad 72 : 6$$

3. Ҳисоб кунед:

$$36 : 3 \quad 24 : 2 \quad 48 : 4 \quad 68 : 2 \quad 77 : 7$$

4. Ҳосили зарбро ёбед:

$$\begin{array}{cccc} 12 \cdot 2 & 24 \cdot 2 & 33 \cdot 2 & 41 \cdot 2 \\ 2 \cdot 12 & 2 \cdot 24 & 2 \cdot 33 & 2 \cdot 41 \end{array}$$

Ҷавоби ҳар як ҷуфти мисолҳоро муқоиса намоед. Чаро натиҷа тағйир наёфт? Қоидаи ҷойивазкунии ҳамзарбҳоро гӯед.

5. Шифохӣ. 1 шабонарӯз 24 соат аст. 2 шабонарӯз чанд соат мешавад?

1. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ диҳед:

$$\begin{array}{cccc} 1) 81 : 3 & 34 : 2 & 76 : 2 & 84 : 3 \\ 2) 23 \cdot 2 & 42 \cdot 2 & 12 \cdot 4 & 34 \cdot 2 \end{array}$$

2. Шифохӣ. Ададҳои 42, 48, 72, 63-ро аз рӯи намуна ба суммаи ду адад тавре иваз намоед, ки ҳар яки онҳо ба 3 тақсим шаванд:

$$\begin{array}{ll} 42 = 30 + 12 & 42 = 21 + 21 \\ 48 = 30 + \square & 48 = \square + \square \\ 72 = 60 + \square & 72 = \square + \square \\ 63 = 60 + \square & 63 = \square + \square \end{array}$$

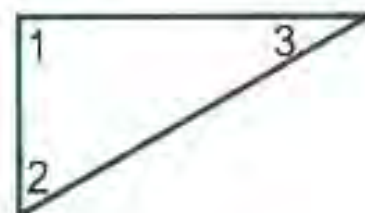
3. Ифода нависед ва ҳисс _____ кунед:

1) Ҳосили зарби ададҳои 8 ва 3-ро ду маротиба кам кунед.

2) Фарқи ададҳои 81 ва 60-ро се маротиба зиёд кунед.

3) Ҳосили тақсими ададҳои 12 ва 4-ро ба 3 воҳид кам кунед.

4. 1) Кунчи ростро нишон диҳед:

2) Кунчи ростро бо чӣ муайян кардед?

5. 1) Аз рӯи тақвим 3 моҳи 30 рӯзаро муайян намуда, онҳоро ҳисоб кунед.

2) 3 моҳи 31 рӯзаро ёбед ва ҳисоб кунед.

6. Як дӯзанда дар як ҳафта 28 либоси бачагона, дӯзандаи дигар дар ҳамин муддат 14-то зиёдтар либоси бачагона дӯхт. Ду дӯзанда дар як ҳафта чандто либоси бачагона дӯхтанд?

7. Дарозии хона 6 м ва бараш 4 м аст. Периметри ин хонаро ҳисоб кунед.

8. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, ифодаҳоро хаттӣ иҷро намоед:

$$(50 + 25) : 5$$

$$(30 + 21) : 3$$

$$(24 + 24) : 6$$

1. 1) Амали зарб бо кадом амал санчида мешавад?

2) Ифодаҳоро ҳисоб кунед ва санҷед:

$$8 \cdot 3$$

$$9 \cdot 4$$

$$40 \cdot 2$$

$$30 \cdot 3$$

3) Амали тақсим бо кадом амал санчида мешавад?

4) Ифодаҳоро ҳисоб кунед ва санҷед:

$42 : 3$

$54 : 3$

$65 : 5$

$81 : 3$

2. $3 \text{ м} \cdot 3$

$15 \text{ дақ.} \cdot 4$

$90 \text{ дм} : 3$

$30 \text{ см} \cdot 2$

$24 \text{ соат} \cdot 4$

$60 \text{ дақ.} : 5$

3. Автобус аз Душанбе то Ҳисор 40 дақиқа, аз Душанбе то Турсунзода 2 маротиба зиёдтар вақт сарф менамояд. Автобус аз Душанбе баромада, дар чанд дақиқа ба Турсунзода мерасад? Натиҷаро бо соату дақиқа ифода намоед.

4. Ифодаро ҳонед ва ба ҷои ҳарф қиматашро гузошта ҳисоб кунед: $b \cdot 8$, агар $b = 9$, $b = 11$, $b = 12$, $b = 0$ бошад.

ТАҚСИМИ АДАДИ ДУРАҚАМА БА АДАДИ ДУРАҚАМА

Ифодаи $56 : 28$ дода шудааст. 56 ва 28 – ададҳои дурақама. Ифодаро бо ду роҳ ҳисоб кардан мумкин аст.

Роҳи 1. Шифоҳӣ. $56 : 28 =$

56-ро то 60, 28-ро то 30 пурра кунем, ҳисоббарорӣ осон мешавад. Дар адади 60 2 маротиба 30-тоӣ ҳаст.

Ин гувоҳӣ медиҳад, ки 56-ро ба 28 тақсим кунем, 2 ҳосил мешавад. 2 ҳосили тақсим мебошад.

Менависем: $56 : 28 = 2$.

Роҳи 2. Хаттӣ. Дар ҳисоби хаттӣ низ тақсимшаванда то 60, тақсимкунанда то 30 пурра хоҳад шуд.

5	6	2	8
5	6	2	
	0		

Ифодаи дигарро мебинем: $36 : 12$, 36 -ро 30 , 12 -ро 10 кабул кунем, дар 30 адади 10 3 маротиба ҳаст, яъне

$$36 : 12 = 3,$$

ё ки

$$\begin{array}{r} 36 \overline{) 12} \\ \underline{36} \\ 0 \end{array}$$

1. Ҳисоббарори ро баён карда, ҷавоби ифодаҳоро нависед.
 $46 : 23 - 92 : 46$ $81 : 27$ $66 : 11$
2. $50 - 14 \cdot 2 + 8$ $(99 - 9) : 10$ $90 - 90$
 $74 + 36 : 6 - 69$ $(83 - 23) : 20$ $82 + 9$
 $88 : 44 + 88 : 11$ $(53 + 17) - 70$ $93 - 4$
3. 8 литр ширро ҷурғот карда, аз он 5 пиёла чакка гирифтанд. Аз 16 литр шир чанд пиёла чакка гирифта мешавад?
4. Дар як халта 42 кг мавизи офтобӣ, дар халтаи дигар 9 кг зиёдтар мавизи сиёҳ андохтанд. Дар ду халта чӣ қадар мавиз андохтанд?
5. Ду шабонарӯз чанд соат аст? Се шабонарӯз-чӣ?

1. Шифохӣ. 1) Як соат чанд дақиқа аст? Нисфи як соат чанд дақиқа мешавад? Сеякаш-чӣ?
 2) Чоряки як шабонарӯз ба чанд соат баробар аст? Инро чӣ тавр ҳисоб кардед?
2. 1) Ададҳоро 10 воҳидӣ то ҳосилшавии 100 ҳисоб кунед. 100 адади сарақама аст.
 2) Пеш аз 100 кадом адад меояд?
 3) 100 аз 99 чанд воҳид зиёд аст?
 99 адади калонтарини дурақама, 100 адади хурдтарини сарақама аст.

- 4) Адади хурдтарини якракама чанд аст? Адади калонтарини якракама чанд аст?
3. Ҳосили тақсими адади дуракамаи калонтарин ва адади якракамаи калонтаринро ҳисоб кунед. Адади 99 аз 9 чанд маротиба калон аст? Адади 9 аз 99 чанд маротиба хурд аст?
4. 1) Барои як адад нисбат ба адади дигар чанд маротиба зиёд (кам) буданаширо донистан чӣ бояд кард?
- 2) Барои як адад нисбат ба адади дигар чанд воҳид зиёд (кам) буданаширо донистан чӣ бояд кард?
5. Тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, ифодаҳоро хаттӣ ҳисоб кунед:

$$68 : 2 + 27 \cdot 2 \quad (51 + 48) - 37 \quad 90 - 8 \cdot 7 - 27$$

$$88 : 22 + 39 \cdot 2 \quad 100 - (42 + 28) \quad 80 + 42 : 6 + 12$$

Намуна:

$$68 : 2 + 27 \cdot 2 \doteq 88$$

$$1) \begin{array}{r} 68 \overline{) 2} \\ \underline{6} \\ 08 \\ \underline{8} \\ 0 \end{array} \quad 2) \begin{array}{r} \times 27 \\ 2 \\ \underline{ 54} \end{array} \quad 3) \begin{array}{r} + 34 \\ 54 \\ \underline{ 88} \end{array}$$

6. Азиз дар се дақиқа 4 мисоли дуамала ва 5 мисоли якамала ҳал кард. Ҷ бо ин суръат дар 20 дақиқа чанд мисоли як-дуамала ҳал карда метавонад?
1. Шифохӣ. Малика 8 сола, Хайринисо аз ӯ 2 маротиба хурд аст. Хайринисо чандсола аст? Синни Малика ва синни Хайринисоро бо моҳ ифода намоед. Малика аз Хайринисо чанд моҳ калон аст?

- 2) Адади 200-ро то ҳосилшавии сесад 10 воҳидӣ зиёд кунед.
- 3) Адади 100-ро то ҳосилшавии ҳазор 100 воҳидӣ зиёд кунед.

Садӣ ду сифр, ҳазорӣ се сифр дорад. Ҳазор ин тавр навишта мешавад: 1000. Ҳазор адади чоррақама аст.

$$1 \text{ садӣ} = 100$$

$$2 \text{ садӣ} = 200$$

$$3 \text{ садӣ} = 300$$

$$4 \text{ садӣ} = 400$$

$$5 \text{ садӣ} = 500$$

$$6 \text{ садӣ} = 600$$

$$7 \text{ садӣ} = 700$$

$$8 \text{ садӣ} = 800$$

$$9 \text{ садӣ} = 900$$

$$10 \text{ садӣ} = 1000$$

3. 1) Хонед ва нависед:

1) Адади 1000-ро садтоғӣ кам карда то 100 ҳисоб кунед (1000, 900, 800, ...).

2) Адади 100-ро садтоғӣ зиёд карда то 1000 ҳисоб кунед (100, 200, ...).

$$4. \quad 1 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = 2 \text{ с.} \quad 4 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.} \quad 7 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.}$$

$$2 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.} \quad 5 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.} \quad 8 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.}$$

$$3 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.} \quad 6 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.} \quad 9 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.}$$

$$5. \quad 1 \text{ м } 25 \text{ см} = \dots \text{ см} \quad 40 \text{ дм } 8 \text{ см} = \dots \text{ см} \quad 7 \text{ м } 4 \text{ дм} = \dots \text{ дм}$$

$$2 \text{ м } 72 \text{ см} = \dots \text{ см} \quad 60 \text{ дм } 1 \text{ см} = \dots \text{ см} \quad 9 \text{ м } 9 \text{ дм} = \dots \text{ дм}$$

1. 1) Аладҳоро хонед: 90, 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000.

2) 90 адади чандрақама аст? 100-чӣ? 1000-чӣ?

3) 101 чанд садӣ ва чанд воҳид дорад? 103-чӣ? 110 чанд садӣ ва чанд даҳӣ дорад?

4) 200 чанд садӣ дорад? 300, 400, 500-чӣ?

Барои санчиши тақсими бақиядор ҳосили тақсимо ба тақсимкунанда зарб намуда ба натиҷа бақияро ҳам мекунанд. Агар дар натиҷа тақсимшаванда ҳосил шавад, ҳалли ифода дуруст мебошад:

Мисол:

$$14 : 6 = 2 \text{ (б. 2)}$$

Санчиш: $2 \cdot 6 = 12$

$$12 + 2 = 14$$

$$\begin{array}{r} 75 \overline{) 24} \\ \underline{72} \\ 3 \end{array} \text{ (б. 3)}$$

Санчиш:

$$24 \cdot 3 = 72$$

$$72 + 3 = 75$$

5. Шифохӣ. 1) Адади 20-ро то ҳосил шудани 100 20 воҳиди зиёд кунед.
2) Адади 100 аз чанд даҳӣ иборат аст?
6. 1) Ададҳои дурақамаеро нависед, ки ба 4 тақсим шаванд.
2) Ададҳои дурақамаеро нависед, ки ба 5 тақсим шаванд.
3) Кадом ададҳои дурақама ба 6 тақсим мешаванд?
4) Кадом ададҳои дурақама ба 8 тақсим мешаванд?
5) Доир ба амали зарб мисолҳои нависед, ки ҷавобшон 16, 18, 20 бошад.

АДАДҲО ДАР ДОИРАИ 1000. НУМЕРАТСИЯ

1. Як бандча 10-то шалғамча дорад. 2 бандча чандто шалғамча дорад? 4 бандча-чӣ? 7 бандча-чӣ? 10 бандча-чӣ? Як даҳӣ чанд воҳид дорад? Як садӣ чанд даҳӣ дорад?
2. 1) Адади 100-ро то ҳосилшавии дусад 10 воҳиди зиёд кунед.

3.	$66 : 6$	$99 : 3$	$22 : 2$	$80 : 8$
	$66 : 11$	$99 : 33$	$22 : 2$	$80 : 20$
4.	$63 : 21$	$96 : 32$	$82 : 41$	$42 : 21$
	$21 \cdot 3$	$32 \cdot 3$	$41 \cdot 2$	$21 \cdot 2$

5. Ду 100 сомонию ду 10 дирамӣ чанд сомону чанд дирам мешавад? Се 100 сомонию ҳафт 10 дирамӣ чанд сомонию чанд дирам мешавад?

1.	$48 - 12 : 2 + 40$	$20 \cdot 4 - 40 : 10$	$60 : 20$
	$15 \cdot 3 - 15 : 3 + 57$	$80 : (20 - 16) \cdot 2$	$60 : 2$
	$60 : 10 + 36 \cdot 2 - 42$	$80 : 20 + 16 \cdot 2$	$90 : 30$

2. Шутур то 30 рӯз бе об зиндагӣ карда метавонад. Баъзе хелҳои санҷоб то 100 рӯз бе об зиндагӣ карда метавонад. Ин ададхоро бо моҳ ва рӯз ифода намоед.

3. Барои он ки дарахти чормағз нағз сабзад ва ҳосили дилхоҳ диҳад, дар байни ҳар ниҳол 10 м масофа бояд монд. Дар масофаи 70 м дар як қатор чанд дарахти чормағз шинондан мумкин аст?

4. Бо рақамҳо нависед: сад, дусад, сесад, чорсад, панҷсад, шашсад, ҳафтсад, ҳаштсад, нӯҳсад, ҳазор.

5. Муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ гузоред:

100 ... 101	205 ... 200	300 ... 310
110 ... 101	210 ... 201	399 ... 390

6. Баландии сарбанди стансияи Норақ сесад метр аст. Ин ададро бо рақам ифода кунед. Шумо кадом стансияҳои барқиро медонед?

1. Моҳи март ба кадом фасли сол мувофиқ аст? Моҳи апрел-чӣ? Дар таквим чанд моҳи 30 рӯза, 31 рӯза ва 29 рӯза ҳаст?

2. Пас аз 199 адади 200 меояд. Пас аз 200 кадом адад меояд?
Пас аз 299-чӣ?

3. Бо ракамҳо нависед: 9 даҳию 9 воҳид; 1 садию 4 воҳид;
1 садию 2 даҳию 3 воҳид; 4 садию 1 даҳӣ; 6 садию 6 даҳию
4 воҳид; нӯҳ садию нӯҳ даҳию нӯҳ воҳид.

4. Ҷуфти ифодаҳоро аввал ҳисоб ва баъд муқоиса кунед.
Монандӣ ва фарқи онҳоро шарҳ диҳед:

$$\begin{array}{ccccc} 22 : 2 & 77 : 7 & 14 \cdot 2 & 80 + 10 & 100 - 30 \\ 22 : 11 & 77 : 11 & 14 \cdot 3 & 80 + 20 & 100 - 40 \end{array}$$

5. $(100 - 40) : 3$ $87 - 8 \cdot 5 - 47$ $48 : 24$
 $(60 + 30) : 30$ $98 - 81 : 9 - 88$ $88 : 44$
 $(55 + 25) : 40$ $42 : 21 + 63 : 21$ $32 \cdot 3$

1. 1) Адади 999 адади қалонтарини сарақама, адади 1000
адади хурдтарини чоррақама аст.

2) 1000 аз 999 чанд воҳид зиёд аст?

3) Ададҳоро ҳонед: 137, 208, 343, 444, 710, 811.

4) Адади хурдтарини сарақамаро номбар кунед.

5) Ду адади сарақамаро номбар кунед.

6) Дар ададҳои 142, 421, 241, 202, 335, 444 мавқеи
ракамҳоро номбар кунед. Вақте ки ҷойи ракам иваз шуд,
адад чӣ хел тағйир ёфт?

7) Ин ададҳоро нависед ва дар зери садӣ хати мавҷнок,
дар зери даҳӣ ду хатча, дар зери воҳид як хатча кашед:
505, 678.

2. Ададҳо номбар кунед, ки ду садию ҳафт даҳӣ; панҷ
садию 6 воҳид; ҳашт садию як даҳию нӯҳ воҳид дошта
бошад.

$$5. \quad 5 \text{ с.} + 3 \text{ с.} \qquad 7 \text{ с.} - 2 \text{ с.} \qquad 10 \text{ с.} + 2 \text{ с.}$$

$$4 \text{ с.} + 6 \text{ с.} \qquad 9 \text{ с.} - 8 \text{ с.} \qquad 15 \text{ с.} + 1 \text{ с.}$$

6. 1 садї чанд дахї дорад? 2 садї-чї? 5 садї-чї? 1 садї чанд вохид дорад?

1. Ченакҳои дарозиро номбар кунед. 1 м чанд сантиметр аст? 2 м чанд дeтсимeтp аст? Хонед ва дар хотир нигоҳ доред:

$$1 \text{ м} = 10 \text{ дм}, 1 \text{ м} = 10 \text{ дм} = 100 \text{ см}$$

2. Ин тасмаи ченкунї мебошад. Бо ин асбоб қадї худро чен кунед. Дарозї ва бари хонаро чен кунед.

3. Шифоҳї. 1) Қадї Наврӯз 1 м 31 см аст. Ин ба чанд сантиметр баробар аст?

2) Дарозии синфхона 8 м аст. 8 метрро бо сантиметр ва дeтсимeтp ифода кунед.

4. Дар даромадгоҳи мактаб 2 гулхонаи квадратшакл ҳаст. Дарозии тарафи як гулхона 9 м аст. Барои ихота кардани атрофи ин ду гулхона чанд метр панҷара лозим аст?

5. Ҳосили зарб кай ба сифр баробар мешавад? Ҳосили тақсим кай ба як баробар мешавад? Ҳосили зарб кай ба яке аз ҳамзарбҳо баробар мешавад?

$$6. \quad (60 + 20) : 2 \qquad (80 - 40) : 2 \qquad 62 : 2 \qquad 8 \cdot 9 \qquad 72 : 8$$

$$(60 + 20) : 20 \qquad (90 - 60) \cdot 3 \qquad 84 : 4 \qquad 9 \cdot 9 \qquad 81 : 9$$

$$7. \quad 36 \text{ см} + 64 \text{ см} \qquad 100 \text{ см} - 64 \text{ см} \qquad 27 \text{ кг} : 3 \qquad 81 \text{ кг} : 3$$

$$72 \text{ дм} + 28 \text{ дм} \qquad 100 \text{ дм} - 28 \text{ дм} \qquad 48 \text{ м} \cdot 2 \qquad 96 \text{ м} : 2$$

1. Ададхоро бо рақамҳо нависед: панҷсаду чордах, ҳафтсаду ҳафт, нӯхсаду навад, нӯхсаду наваду нӯх, ҳазор

2. Дар майдони назди мактаб 25 бех ниҳоли себ, панҷ маротиба камтар ниҳоли шафтолу ва назар ба шафтолу 3 маротиба зиёдтар ниҳоли зардолу шинонданд. Дар майдони назди мактаб чанд бех ниҳол шинонданд?

3. Шифохӣ. Аз 21 март то 31 март таътили баҳорӣ мешавад. Ин чанд рӯзро ташкил медиҳад?

4. Шифохӣ. 1) Дар фасли баҳор чанд моҳи 31 рӯза ҳаст? Онҳоро номбар кунед. Дар фасли тобистон-чӣ?

2) Шумо аз 31 май ба таътили тобистона меравед.

Аз рӯи тақвим ҳисоб кунед, таътили тобистона чанд моҳ ва чанд рӯз мешавад?

$$\begin{array}{lll}
 5. & 7 \cdot 6 - 6 \cdot 7 & 32 \cdot 3 : 32 & 4 \cdot (100 - 78) \\
 & 9 \cdot 9 + 9 \cdot 2 & 7 \cdot 9 : 21 & (69 + 21) : 3 \\
 & 48 : 8 + 20 \cdot 4 & 14 \cdot 4 : 14 & (100 - 90) \cdot 1
 \end{array}$$

6. Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед:

$$21 : 5 \quad 21 : 4 \quad 21 : 6 \quad 21 : 10$$

1. 1) Моҳи апрел чанд рӯз аст? Дар моҳи апрел чанд рӯзи истироҳат ва чанд рӯзи хониш ҳаст? 2) Панҷяки моҳи апрел чанд рӯз мешавад?

2. Аз рӯи намуна ададҳоро бо суммааш иваз кунед:

$$127 = 100 + 20 + 7 \quad 279 = \dots \quad 504 = \dots$$

$$448 = \dots \quad 398 = \dots \quad 680 = \dots$$

$$1 \text{ садӣ} = 10 \text{ даҳӣ} = 100 \text{ воҳид}$$

$$10 \text{ садӣ} = 100 \text{ даҳӣ} = 1000 \text{ воҳид}$$

$$\begin{array}{llll}
 3. & 100 - 1 & 100 + 10 + 2 & 200 + 1 & 109 + 1 \\
 & 99 + 1 & 100 + 40 + 7 & 200 - 1 & 110 - 1
 \end{array}$$

4. Чормағз аз сесад то ҳазор сол умр мебинад. Ин ададҳоро бо рақамҳо нависед.

Чадвали ченакҳои дарозӣ:

$$1 \text{ см} = 10 \text{ мм}$$

$$1 \text{ дм} = 10 \text{ см}$$

$$1 \text{ м} = 100 \text{ мм}$$

$$1 \text{ м} = 100 \text{ см}$$

$$1 \text{ м} = 10 \text{ дм}$$

$$1 \text{ км} = 1000 \text{ м}$$

2. Барои чен кардани масофаи 100 метр чӯби 1 метри чанд маротиба гузошта мешавад? 1 км аз 100 м даҳ маротиба калон аст.
3. Доир ба ададҳои номдори содда мисол биёред. Доир ба ададҳои номдори таркибӣ мисол биёред.
4. Ифода кунед:

Бо дм: $1 \text{ м} = \square \text{ дм}$

Бо см: $1 \text{ м} = \square \text{ см}$

$$5 \text{ м} = \square \text{ дм}$$

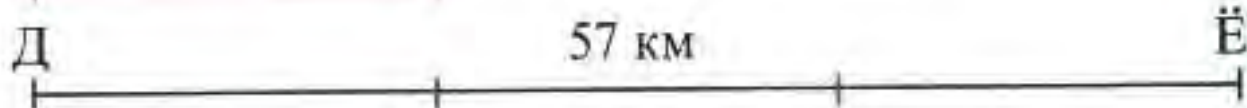
$$1 \text{ м } 34 \text{ см} = \square \text{ см}$$

Бо м: $300 \text{ см} = \square \text{ м}$

$$800 \text{ см} = \square \text{ м}$$

5. Масофаи байни шаҳри Душанбе ва ноҳияи Ёвон 57 км аст. Масофаи байни Душанбе ва ноҳияи Рӯдакӣ 19 км аст. Ноҳияи Рӯдакӣ назар ба ноҳияи Ёвон ба Душанбе чанд маротиба наздиктар аст?

Д 19 км Л

6.

$100 + 4$	$70 - 52 : 13$	$44 - 88 : 22 \cdot 11$
$188 + 2$	$88 + 42 : 14$	$120 - 5 \cdot 4 + 0$
$299 + 1$	$99 - 33 \cdot 3$	$200 - 20 \cdot 5 - 0$

1. Шифоҳӣ. 1 км ба чанд метр баробар аст? 1 м чанд сантиметр аст? 1 м чанд десиметр аст?

2. Як даҳӣ чанд сифр дорад? Як садӣ-чӣ? Ду садӣ-чӣ? Ҳазор чанд сифр дорад?
3. Сайёд якчанд мурғобӣ дид. Дутояш дар сохил буд, дутояш дар об, яке дар соҳили рост, яке баръакси ҷараёни об шино дошт. Дигаре ба рафти ҷараён. Сайёд чанд мурғобӣ дид?
4. 1) Ададҳоро хонед: 327, 406, 690, 333, 999. Ин ададҳо чанд садӣ, чанд даҳӣ, чанд воҳид доранд? Онҳоро бо суммаи садиҳо, даҳиҳо, воҳидҳо иваз намоед:
- $$327 = 300 + 20 + 7$$
- 2) Ҳар яке аз ададҳои 406, 690, 333, 999 аз чанд воҳид иборат аст?
5. 80 аз 10 чанд маротиба зиёд аст? Тарзи ҳисоббарорию фаҳмонед.
6. $8 \cdot (70 - 60)$ $15 + (80 - 50) \cdot 2$ $48 : 2 - 8 \cdot 3$
 $(20 + 10) \cdot 3$ $7 + (37 - 29) \cdot 3$ $70 + 36 : 2 \cdot 1$

КИЛОМЕТР

1. Ченакҳои дарозиро номбар кунед. Хурдтарин ченаки дарозӣ кадом аст?
 Барои чен кардани масофаҳои дур аз километр истифода бурда мешавад. Километр мухтасар «км» навишта мешавад. Кило – калимаи латинӣ буда, маънояш ҳазор мебошад. 1 км ба ҳазор метр баробар аст.

$$1 \text{ км} = 1000 \text{ м}$$

Воҳидҳои ченаки дарозӣ – мм, см, дм, м, км.

4. $79 + 5$ $81 - 9$ $100 - 4$ $499 + 1$
 $94 - 5$ $68 + 9$ $100 + 7$ $499 - 1$
5. 1) Хонед: 900, 901, 910, 999, 990. Ин ададҳо чандракама мебошанд?
 2) 300 аз чанд садӣ иборат аст? 500-чӣ? 800-чӣ? 1000-чӣ?
 3) Пеш аз адади 1000 кадом адад меояд?
 4) Бо рақамҳо нависед: сесаду даҳ, сесаду як, сесаду наваду нӯҳ, чорсад, ҳаштсаду ҳашт.
6. $72 : 9 + 9 \cdot 8$ $420 - 20 + 100$ $9 \cdot 9 - 81$
 $20 \cdot 4 - 10 \cdot 8$ $670 - 20 + 50$ $10 \cdot 9 - 47$

МУОДИЛА.

ЁФТАНИ ЧАМЪШАВАНДАИ НОМАЪЛУМ

Бахтиёр ба рафикаш гуфт: «Ман ададери фикр карда, онро 7 воҳид зиёд кардам, ки 10 ҳосил шуд. Адади фикркардаи маро ёбед».

Ҳалли ин масъаларо шарҳ медиҳем. Адади фикркардаи Бахтиёр номаълум аст, ба ҷои он катакча кашида ба он 7-ро чамъ кунем, 10 ҳосил мешавад, яъне:

$$\square + 7 = 10$$

Мо метавонем ба ҷои катакча ҳарфи x (икс) гузорем ва ифодаро чунин нависем:

$$x + 7 = 10 \text{ муодила аст.}$$

Баробарие, ки адади номаълум дорад, муодила номида мешавад.

Муодиларо меҳонем: x чамъи 7 баробари 10, x -ро 7 воҳид зиёд кардем, ки 10 ҳосил шуд; ҳосили чамъи (суммаи) ададҳои x ва 7 ба 10 баробар аст; x – чамъ-

2. Шифохӣ. 1) Ададҳои 8, 9, 12, 15, 17, 18-ро 10 маротиба зиёд кунед. 2) Ададҳои 10, 20, 30, 40, 50, 60-ро 10 маротиба кам кунед.

$$\begin{array}{lll} 3. & (38 - 8) + 70 & (29 + 1) - 29 & (65 - 37) + 41 \\ & (99 + 1) - 90 & (68 + 2) - 2 & (72 - 18) + 46 \end{array}$$

4. Шифохӣ. Муқаддас 18 сола, Хуршед 6 сола аст. Се сол пеш Хуршед аз Муқаддас чанд маротиба хурд буд?

5. Муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ (>, <, =) гузоред.

1 км ... 1000 м

4 дм ... 40 см

300 см ... 3 м

600 м ... 599 м

6. Пйедагард дар 1 соат 4 км, велосипедрон дар 1 соат 16 км масофаро тай кард. Суръати пйедагард аз суръати велосипедрон чанд маротиба кам аст? Суръати велосипедрон аз суръати пйедагард чанд маротиба зиёд аст?

7. Бо рақамҳо нависед: яксаду ҳабдах, дусаду як, ҳаштсаду ҳаштод, нӯхсаду наваду ҳашт.

1. 1) Ҷадвали ченакҳои дарозиро гӯед; 2) 1 км чанд метр аст?

2. Шифохӣ. 2 нафар варзишгарон дар чемпионат бомуваффақият баромад карданд. Устои варзиши байналхалқӣ гулӯларо ба дурии 79 м ҳаво дода, соҳиби медали биринҷӣ шуд. Ҳамкомандаи ӯ дар ин навъи варзиш байни занон ҷои сеюмро ишғол кард. Натиҷаи ӯ 58 метр аст. Фарқи масофаи натиҷаи ин варзишгаронро ёбед ва муқоиса намоед.

3. Саёҳатчиён ба саёҳат мераванд. Агар ба ҳар чор нафар саёҳатчӣ як хучра пешкаш карда шавад, ба 96 нафар чанд хучра лозим аст?

$$\begin{array}{lll}
 4. & 82 + (26 + 30) & 4 \cdot (18 + 2) - 17 & 5 \cdot 9 - 9 \cdot 5 \\
 & 96 - (18 + 37) & 45 : (42 - 27) + 1 & 7 \cdot 8 - 48 : 8 \\
 & 54 + (54 - 28) & 81 : (42 - 15) + 91 & 81 : 9 + 9 \cdot 9
 \end{array}$$

5. Бо рақамҳо нависед ва хонед: шаш садию як даҳӣ, ҳашт садию ҳашт воҳид, ҳафт садию чор даҳию ҳафт воҳид.

ЁҲТАНИ ТАРҲШАВАНДАИ НОМАЪЛУМ

1. $18 + x = 20$

Муодиларо хонед. Чамъшавандаи номаълумро ёбед.

2. $\square - 17 = 12$

Ба ҷои катакча ҳарфи «x» гузорем, муодила ҳосил мешавад: $x - 17 = 12$. Ин ҷо: x – тарҳшаванда, 17 – тарҳкунанда, 12 – фарқ (ҳосили тарҳ) аст. Агар тарҳшаванда номаълум бошад, ба фарқ (12) тарҳкунанда (17)-ро чамъ карда тарҳшавандаро меёбем:

$$x = 12 + 17 \quad x = 29$$

Барои санҷиш қимати x , яъне 29 -ро дар муодила мегузорем: $29 - 17 = 12$. Тарафи чап ($29 - 17$)-ро ҳисоб мекунем: $12 = 12$.

3. Адади номаълумро ёбед:

$$x - 43 = 27 \quad x - 80 = 14 \quad x + 17 = 20 \quad 50 + x = 75$$

4. Муқоиса кунед:

$$400 \text{ м} \dots 390 \text{ м}$$

$$1 \text{ м } 2 \text{ дм} \dots 12 \text{ дм}$$

$$900 \text{ м} \dots 990 \text{ м}$$

$$42 \text{ дм} \dots 4 \text{ м } 4 \text{ дм}$$

$$\begin{array}{lllll}
 5. & 54 : 27 & 72 : 36 & 81 : 27 & 42 : 14 & 72 : 18 \\
 & 27 \cdot 2 & 36 \cdot 2 & 27 \cdot 3 & 14 \cdot 3 & 18 \cdot 4
 \end{array}$$

шавандаи номаълум, 7 – чамъшавандаи маълум, 10 – ҳосили чамъ (сумма).

Тарзи ҳисоббарорӣ: Мо бояд ёбем, ки ба чои x кадом адад лозим аст. Барои ин аз ҳосили чамъ (10) чамъшавандаи маълум (7)-ро тарҳ кардан лозим мебошад, яъне x баробари 10 тарҳи 7;

$x = 10 - 7$. Аз ин чо: $x = 3$.

Адади 3 қимати x аст. Дурустии муодиларо месанҷем. Барои санҷиш дар муодила ба чои x қиматаш (3)-ро менависем ва ҳисоб мекунем: $3 + 7 = 10$.

Тарафи чапи баробариҳо ҳисоб кунем: $10 = 10$ мешавад. Агар ададҳои якхела ҳосил нашавад, ҳалли муодила нодуруст мебошад. Тарзи навишт дар дафтар:

$$x + 7 = 10$$

$$x = 10 - 7$$

$$x = 3$$

Санҷиш:

$$3 + 7 = 10$$

$$10 = 10$$

Санҷиши муодиларо шифоҳӣ ҳам иҷро кардан мумкин аст.

Барои ёфтани чамъшавандаи номаълум аз ҳосили чамъ (сумма) чамъшавандаи маълум тарҳ карда мешавад.

1. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x + 5 = 8$$

$$12 + x = 19$$

$$x + 12 = 15$$

2. Дар зери чамъшавандаи номаълум як хатча, дар зери чамъшавандаи маълум ду хатча, дар зери ҳосили чамъ хати мавҷнок кашида, муодиларо ҳал кунед:

$$x + 22 = 30$$

3. Шифоҳӣ. Ададе (адади якрақаме)-ро фикр кунед, онро 6 воҳид зиёд намоед. Кадом адад ҳосил шуд?

4) Дар ҳалли муодилаи дуҷум чаро аз адади 22 адади 14 тарҳ карда шуд?

Барои ёфтани тарҳкунандаи номаълум аз тарҳшаванда фарқро тарҳ мекунанд.

2. $60 - x = 50$ $x - 10 = 50$ $53 - x = 40$
3. Бо рақамҳо нависед: нӯҳсаду панҷ, нӯҳсаду навад, нӯҳсаду наваду нӯҳ, як ҳазор.
4. 1) Чоряк ва шашяки адади 12-ро ёбед.
2) Чоряки адад ба 6 баробар аст. Худи ададро ёбед.
5. Фарши хонаро тахта задан лозим буд. Ба фарши ду хонаи якхела 24 тахтагӣ, ба фарши хонаи сеюм 29 тахта сарф шуд. Ба фарши се хона чанд дона тахта сарф шуд?

ЁФТНИ ҲАМЗАРБИ НОМАЪЛУМ

1. 1) Қоидаи ҷойивазкунии ҳамзарби номаълумро гӯед.
2) Ин ифодаҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?

$$\begin{array}{cccc} 8 \cdot 4 & 5 \cdot 7 & 6 \cdot 9 & 12 \cdot 2 \\ 4 \cdot 8 & 7 \cdot 5 & 9 \cdot 6 & 2 \cdot 12 \end{array}$$

Дар баробарии зерин зери ҳамзарбҳо як хатча, зери ҳосили зарб ду хатча кашед: $8 \cdot 4 = 32$.

3) Агар ҳамзарби якумро номаълум қабул карда, ба ҷояш « x » нависем, муодилаи $x \cdot 4 = 32$ ҳосил мешавад. Барои ёфтани ҳамзарби номаълум ҳосили зарб (32)-ро ба ҳамзарби маълум (4) тақсим мекунем:

$$\begin{array}{ll} x \cdot 4 = 32 & \text{Санҷиш:} \\ x = 32 : 4 & 8 \cdot 4 = 32 \\ x = 8 & 32 = 32 \end{array}$$

Ҳисоб кунед ва гӯед, ки ифодаҳои дуҷум аз ифодаҳои якум чӣ хел ҳосил карда шуданд?

- Осиёб аз 1 пуд гандум 14 кг орд мебарорад. Аз 4 пуд гандум чӣ қадар орд гирифта мешавад? (1 пуд = 16 кг). Аз 4 пуд гандум чӣ қадараш исроф мешавад? Аз 6 пуд-чӣ?
- Баландии як қабати бинои 16 қабата 3 м аст. Баландии бино чанд метр аст?
$480 + (50 - 40)$	$87 - (28 + 19)$	$50 + 39$
$480 + 50 - 40$	$(43 + 38) - 70$	$89 - 30$
$9 \cdot 6 - 6 \cdot 9$	$90 : 30 - 60 : 30$	$88 : 8 + 8 \cdot 8$
$72 : 8 + 9 \cdot 9$	$20 \cdot 4 + 4 \cdot 5$	$9 \cdot 8 - 8 \cdot 4$
- Суръати мошин дар 1 соғия 17 м аст. Мошин дар 3 соғия кадом масофаро тай мекунад?
$x + 45 = 70$	$x - 72 = 8$	$50 + x = 94$

ЁҲТНИ ТАРҲКУНАНДАИ НОМАЪЛУМ

- Муодилаҳоро муқоиса намоед. Онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?

$x - 8 = 14$	$22 - x = 14$	-
--------------	---------------	---
 - Тарҳшавандаи номаълум чӣ тавр ёфта мешавад? Дар муодилаи дуҷум чӣ номаълум аст?
 - Ҳалли муодилаҳоро шарҳ диҳед:

$x - 8 = 14$	Санҷиш: $22 - x = 14$	Санҷиш:	
$x = 14 + 8$	$22 - 8 = 14$	$x = 22 - 14$	$22 - 8 = 14$
$x = 22$	$14 = 14$	$x = 8$	$14 = 14$

ЁҲТАНИ ТАҚСИМШАВАНДАИ НОМАЪЛУМ

Баробариро меҳонем: $12 : 2 = 6$

Ҳосили тақсими ададҳои 12 ва 2 ба 6 баробар аст; адади 12-ро 2 маротиба кам карда, 6-ро ҳосил кардем; 12 тақсимшаванда, 2 тақсимкунанда, 6 ҳосили тақсим мебошад. Агар ба ҷои 12 ҳарфи x (икс) нависем, муодила ҳосил мешавад:

$$x : 2 = 6$$

Дар муодила тақсимшаванда номаълум аст. Барои ёфтани тақсимшавандаи номаълум ҳосили тақсимиро ба тақсимкунанда зарб кардан лозим аст:

$x : 2 = 6$	Санҷиш:
$x = 6 \cdot 2$	$12 : 2 = 6$
$x = 12$	$6 = 6$

1. Номи ададҳоро гуфта, муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x : 3 = 10 \quad x : 4 = 16 \quad x : 2 = 24$$

2. Ададҳоро хонед: 407, 444, 569, 672, 700, 725, 990. Онҳо аз чанд садӣ, даҳӣ, воҳид иборат мебошанд?

3. Дарозии гилем 5 м, бараш 2 м кӯтоҳтар аст. Периметри гилемро ёбед.

4. Иваз намоед:

бо см: 2 дм 4 см, 1 м 6 см;

бо дм: 7 м 1 дм, 8 м 8 дм.

5. 1) Сеяки ададҳои 21, 24, 27, 30-ро ёбед.

2) Панҷаки адад ба 6, 7, 8, 9 баробар аст. Ин ададҳоро ёбед.

4) Агар ҳамзарби дуюмро номаълум кабул кунем, муодилаи $8 \cdot x = 32$ ҳосил мешавад: аз ҷойивазкунии ҳамзарбҳо ҳосили зарб тағйир намеёбад. Аз ин сабаб, барои ёфтани ҳамзарби номаълум низ 32-ро ба 8 тақсим мекунем:

$$8 \cdot x = 32$$

$$x = 32 : 8$$

$$x = 4$$

Санҷиш:

$$8 \cdot 4 = 32$$

$$32 = 32$$

2. Муодилаҳоро ҳонед ва ҳал кунед:

$$7 \cdot x = 63$$

$$x \cdot 2 = 40$$

$$20 \cdot x = 80$$

3. Холида 18 кг зардолуро мураббо пухта, ба 9 банкаи якхела андохт. Агар \bar{y} 8 кг зардолуро мураббо пазад, чандто ҳамин хел банка лозим аст?

4. 1) Ададҳоро ҳонед: 201, 210, 458, 609, 777, 899.

2) Бо рақамҳо нависед: сесаду чор, сесаду чил, сесаду чилу чор, панҷсад, панҷсаду панҷоҳу панҷ.

3) Ададҳоро ба суммаи садиҳо, даҳиҳо ва воҳидҳо иваз намоед: 841, 798, 974, 999.

5. Ба соат нигаред. Кӣ дар як дақиқа бисёртар мисол ҳал менамояд?

$$8 \cdot 8$$

$$64 : 8$$

$$9 + 90$$

$$42 - 7$$

$$9 \cdot 9$$

$$81 : 9$$

$$90 - 9$$

$$61 - 8$$

$$6 \cdot 6$$

$$36 : 6$$

$$74 + 8$$

$$63 - 4$$

$$7 \cdot 7$$

$$49 : 7$$

$$36 + 8$$

$$71 - 9$$

$$5 \cdot 5$$

$$25 : 5$$

$$27 + 5$$

$$84 - 6$$

АМАЛҲОИ АРИФМЕТИКӢ ДАР ДОИРАИ 1000

Чамъ ва тархи шифоҳӣ

1. 1) Ададҳои 100, 200, 300, 400, 500 чанд садӣ доранд? Чанд воҳид доранд?

2) Бо рақамҳо нависед: сад, чорсад, шашсад, ҳаштсад, нӯхсад, нӯхсаду ҳафт.

Тарзи ҳисоббарории шифоҳӣ.

2. 1) Чамъи садҳо:

$$5 \text{ с.} + 4 \text{ с.} = 9 \text{ с.}$$

$$500 + 400 = 900$$

2) Тарҳи садҳо:

$$5 \text{ с.} - 4 \text{ с.} = 1 \text{ с.}$$

$$500 - 400 = 100$$

3. Ҳисоб кунед:

$$6 \text{ с.} + 2 \text{ с.}$$

$$600 + 200$$

$$4 \text{ с.} + 3 \text{ с.}$$

$$400 + 300$$

$$7 \text{ с.} - 5 \text{ с.}$$

$$9 \text{ с.} - 6 \text{ с.}$$

4. Дар фабрикаи дӯзандагӣ аз 98 метр матоъ ба миқдори баробар кӯрпа ва кӯрпача дӯхтанд. Ба кӯрпа 8 метрӣ ва ба кӯрпача 6 метрӣ матоъ сарф шуд. Ба ҳамаи кӯрпаҳо чанд метр матоъ сарф шуд? Ба кӯрпачаҳо-чӣ?

5. $18 : x = 9$ $x : 4 = 12$ $50 - x = 27$ $x - 68 = 14$

6. Ифода нависед ва ҳисоб кунед:

1) Суммаи ададҳои 100 ва 200.

2) Фарқи ададҳои 200 ва 100.

3) Ҳосили зарби ададҳои 20 ва 3.

4) Ҳосили тақсими ададҳои 80 ва 20.

1. Шифоҳӣ. Суммаи ададҳои 4 садӣ ва 2 садӣ, 7 садӣ ва 1 садӣ, 5 садӣ ва 3 садиро ёбед.

ЁҒТАНИ ТАҚСИМКУНАНДАИ НОМАЪЛУМ

1. 1) Муодиларо хонед ва ҳал кунед: $x : 6 = 7$
 2) Муодилаи $42 : x = 7$ -ро бо муодилаи якум муқоиса намоед. Онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?

Дар муодилаи якум тақсимшаванда, дар муодилаи дуюм тақсимкунанда номаълум аст. Ҳосили тақсим яқхела аст. Агар тақсимкунанда номаълум бошад, тақсимшаванда (42)-ро ба ҳосили тақсим (7) тақсим мекунем:

$42 : x = 7$	Санчиш:
$x = 42 : 7$	$42 : 6 = 7$
$x = 6$	$7 = 7$

2. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$18 : x = 6$	$x : 5 = 9$	$36 : x = 9$
--------------	-------------	--------------

3. Шифохӣ. Дар синни 6-11 солагӣ 1 кг вазни бадан бояд 3 грамм чарбуру ташкил намояд. Вазни худро ба ҳисоб гирифта, чарбуи баданатонро ёбед.

4. Шифохӣ: Аз матн ададҳои номдори содда ва таркибиро номбар кунед:

1) Ҳаҷми шабонарӯзии хӯрок якҷоя бо оби нӯшидашаванда бояд 2 кг 500 г ва ё 3 кг бошад.

2) Кӯдакон бояд дар як рӯз 4 маротиба хӯрок истеъмол кунанд ва фосилаи байни хӯрокхӯрӣ 3 соату 30 дақиқа ё 4 соат бошад.

5.

$800 - 60 + 80$	$80 : 10 + 33 : 11$	$72 : 18$
$75 + 5 + 20$	$99 : 9 - 22 : 11$	$64 : 16$

6. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$57 + 24$	$91 - 49$	$83 + 15$	$62 - 47$
-----------	-----------	-----------	-----------

навиштан мумкин аст. 600 ҳосили зарб аст. 300 се садӣ дорад. 3 садиро ба 2 зарб кунем 6 садӣ ҳосил мешавад: $3 \text{ с.} \cdot 2 = 6 \text{ с.}$ Дар ҳисоби шифоҳӣ ин тарзи ҳисобкунӣ осонтар аст.

2. $400 : 2 = 200$ $600 : 2 = \square$ $900 : 3 = \square$

Тарзи ҳисоббарорӣ. Дар ифодаи $400 : 2$ тақсимшаванда (400) ду сифр дорад. Барои 400-ро ба 2 тақсим кардан (ё ки 400-ро 2 маротиба кам кардан) 4-ро ба 2 тақсим карда, натиҷа (2)-ро дар ҳосили тақсим навишта, сипас ду сифрро аз тарафи ростии он менависем. 200 ҳосили тақсим аст.

3. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$$\begin{array}{cccc} 600 + 100 & 500 + 200 & 300 \cdot 3 & 900 : 3 \\ 700 - 200 & 900 - 400 & 200 \cdot 4 & 800 : 4 \end{array}$$

4. Аз зарфи 12 литра 5 литр равғанро бо зарфҳои 2 литра ва 3 литра чӣ тавр гирифтани мумкин аст?

5. Шифоҳӣ: Адади 236 шабонарӯзу 22 соату 49 дақиқа чӣ хел адад мебошад?

6. Суръати дирижабл дар 1 соат 100 км аст. Суръати самолёт дар як соат 500 км аст. Суръати дирижабл аз суръати самолёт чанд маротиба кам аст?

7. Номи ин мӯҳра (дона)-ро гӯед.
Дар қуттии шохмот чандто ин хел дона ҳаст?

2. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед ва ҷавоби мисолро нависед:

$$300 + 200 \qquad 700 - 400 \qquad 600 + 100$$

$$500 - 200 \qquad 300 + 400 \qquad 800 + 200$$

3. Дар табиат 400 хел растанӣ ва зиёда аз 200 хел ҷонвар хусусияти «обуҳавосанҷӣ» доранд. Миқдори растанӣ ва ҷонварҳои «обуҳавосанҷӣ»-ро ёбед.

4. $700 - (80 + 20)$ $5 \cdot 8 - 42 : 7$

$$500 + (100 - 50) \qquad 9 \cdot 6 + 6 \cdot 6$$

$$200 - (40 + 60) \qquad 7 \cdot 4 - 28 \cdot 0$$

5. 1) Ададхоро хонед: 197, 283, 341, 222, 479, 837.

2) Бо рақамҳо нависед: яксаду даҳ, яксаду ҳафтоду панҷ, сесаду сию ду, ҳафтсад.

6.
$$\begin{array}{r} + 61 \\ \underline{29} \end{array} \qquad \begin{array}{r} - 93 \\ \underline{24} \end{array} \qquad \begin{array}{r} + 79 \\ \underline{20} \end{array} \qquad \begin{array}{r} - 83 \\ \underline{38} \end{array}$$

7. Модарам 4 маротиба 22-тоғӣ кулча ва 12-то нони калон пухтанд. Модарам ҳамагӣ чандто кулча ва нон пухтанд?

ЗАРБ ВА ТАҚСИМИ АДАДҲОИ БО СИФР ТАМОМШАВАНДА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

Зарб ва тақсими шифоҳӣ

1. $300 \cdot 2 = 600$ $200 \cdot 4 = \square$ $300 \cdot 3 = \square$

Тарзи ҳисоббарорӣ: Дар ифодаи $300 \cdot 2$ ҳамзарби якум (300) ду сифр дорад, ҳамзарби дуюм (2) сифр надорад. Ададро ба сифр зарб кунем, сифр ҳосил мешавад. Бинобар ин 2-ро ба 3 зарб карда, натиҷаро дар ҳосили зарб менависем ва ду сифрро аз тарафи рости он

4. Кӣ зудтар меёбад? Ҷавобашро нависед:

100 +		1000 -	
200	300	100	200
400	500	300	400
600	700	500	600
800	900	700	800

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $240 \cdot 2$, $640 : 2$

1. Ададҳои 240, 640, 520, 230 чанд садӣ ва чанд даҳӣ доранд? Ин ададҳо аз чанд даҳӣ иборат мебошанд? (Масалан: адади 240 24 даҳӣ дорад.)

2. $240 \cdot 2$. Тарзи ҳисоббарорӣ: дар ифода зарбшаванда (240) 24 даҳӣ дорад. 24 даҳиро ба 2 зарб кунем, 48 даҳӣ ҳосил мешавад. 48 даҳӣ ба 480 баробар аст. Аз ин сабаб:

$$24 \text{ д.} \cdot 2 = 48 \text{ д.}$$

$$240 \cdot 2 = 480$$

Ё ки адади 2-ро аввал бо хонаи даҳӣ (4), баъд бо садӣ (2) зарб намуда, сипас аз тарафи рост сифрро гузоштан мумкин аст:

$$240 \cdot 2 = 480.$$

3. $640 : 2$. Тарзи ҳисоббарорӣ: дар ифода тақсимшаванда (640) 64 даҳӣ дорад. 64 даҳиро ба 2 тақсим кунем, 32 даҳӣ ҳосил мешавад, 32 даҳӣ ба 320 баробар аст. Аз ин сабаб:

$$64 \text{ д.} : 2 = 32 \text{ д.}$$

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $90 + 50$, $130 - 50$

1. 1) Чамъшавандаи якум 9, чамъшавандаи дуум 5 аст. Ҳосили чамъро ёбед. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ диҳед.

2) Фарқи ададҳои 13 ва 5-ро ёбед. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ диҳед.

3) Адади 130 чанд садӣ ва чанд даҳӣ дорад?

Ҳалли ифодаҳои $90 + 50$, $130 - 50$ ба ҳалли ифодаҳои $9 + 5$, $13 - 5$ монанд аст.

Тарзи ҳисоббарорӣ. Барои иҷрои ифодаи $90 + 50$ аз чамъшавандаи дуум $- 50$ як даҳиро ба 90 чамъ карда, 100-ро, пас ба 100 40-ро чамъ карда, 140-ро ҳосил мекунем:

$$90 + 50 = 140 \text{ ё ки } 9 \text{ д.} + 5 \text{ д.} = 14 \text{ д.}$$

Барои иҷрои ифодаи $130 - 50$ аз 130 аввал 30-ро тарҳ карда, пас аз натиҷа (100) 20-ро тарҳ мекунем:

$130 - (30 + 20)$, (130 аз 1 садию 3 даҳӣ иборат аст, аз ин сабаб вақти аз 130 адади 50-ро тарҳ кардан 50-ро бо 30 ва 20 иваз кардем.)

$$130 - 50 = 80 \text{ ё ки}$$

$$13 \text{ д.} - 5 \text{ д.} = 8 \text{ д.}$$

2. Тарзи ҳисоббарориро баён карда, ифодаҳоро иҷро кунед:

$$80 + 60$$

$$70 + 40$$

$$300 \cdot 2$$

$$500 \cdot 2$$

$$120 - 40$$

$$110 - 70$$

$$400 : 4$$

$$600 : 3$$

3. $400 - 20 \cdot 5$

$$90 : 3 + 120$$

$$45 : 15 + 14 \cdot 4$$

$$30 \cdot 3 + 300$$

$$700 - 100 : 5$$

$$18 \cdot 4 - 72 : 18$$

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $340 + 20$, $340 - 200$

1. Дар ифодаҳои $340 + 20$, $340 - 200$ номи ададхоро гӯед. Тарзи ҳисоббарорӣ: 1) Дар ифодаҳои намути $340 + 20$ даҳӣ (40)-ро ба даҳӣ (20) ҷамъ карда, натиҷа (60)-ро бо садӣ (300) ҷамъ кунем, 360 ҳосил мешавад: $340 + 20 = 360$. 2) Дар ифодаҳои намути $340 - 200$ аз садӣ (300) садӣ (200)-ро тарҳ карда, натиҷаро бо даҳӣ (40) ҷамъ кардан осон аст: $340 - 200 = 140$.

Тарзи дигари ҳисоббарорӣ:

- 1) 340 сиючор даҳӣ, 20 ду даҳӣ дорад. Ба 34 даҳӣ 2 даҳиро ҷамъ кунем, 36 даҳӣ ҳосил мешавад:

$$34 \text{ д.} + 2 \text{ д.} = 36 \text{ д.}$$

- 2) 200 бист даҳӣ дорад. Аз 34 даҳӣ 20 даҳиро тарҳ кунем, 14 даҳӣ мемонад:

$$34 \text{ д.} - 20 \text{ д.} = 14 \text{ д.}$$

2.	$420 + 60$	$160 + 30$	$950 - 10$	$990 + 10$
	$870 - 50$	$240 - 40$	$810 + 70$	$990 - 90$
	$590 - 80$	$630 + 40$	$240 + 35$	$820 - 20$

3. Дӯзанда аз 64 метр атлас ду хел курта дӯхт. Ба курта занона 3 метрӣ атлас сарф карда, 12 курта дӯхт. Ба куртаи духтарона 2 метрӣ атлас сарф кард. Дӯзанда чанд куртаи духтарона дӯхт?

4. Дар як деҳа барои 240 нафар хонанда мактаби нав сохтанд. Дар деҳаи дигар барои 300 нафар хонанда мактаб сохтанд. Дар ин ду мактаб чанд нафар талаба мехонад?

5. Ададҳои 100, 200, 300, 400-ро 2 маротиба зиёд намоед.

6. Ададҳои 200, 400, 600, 800-ро 2 маротиба кам намоед.

Ё ки 6 садиро ба 2 ва 4 дахиро ба 2 тақсим намуда, сипас дар ҳосили тақсим аз тарафи рост сифрро гузоштан осон аст:

$$640 : 2 = 320.$$

4. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед ва иҷро кунед:

$$\begin{array}{cccc} 320 \cdot 3 & 120 \cdot 4 & 930 : 3 & 180 + 30 \\ 440 : 4 & 360 : 3 & 310 \cdot 2 & 120 \cdot 60 \end{array}$$

5. Шифохӣ. Ададҳои 100, 120, 230, 300, 330-ро 3 маротиба зиёд кунед. Натиҷаи онҳоро 3 маротиба кам кунед.

6. Бақияро ёбед:

$$\begin{array}{cccc} 75 : 9 & 62 : 20 & 56 : 11 & 25 : 6 \\ 44 : 8 & 50 : 7 & 83 : 40 & 78 : 11 \end{array}$$

1. 1) Дуредгар дар як моҳ 10 тиреза ва 10 дар сохт. Дуредгар бо ин суръат дар 6 моҳ чанд тирезаю дар месозад?

2) Дуредгар бо писараш дар як моҳ 4 тиреза ва 2 дари кандакорӣ сохт. Онҳо бо ин суръат дар 12 моҳ чанд тиреза ва дари кандакорӣ сохта метавонанд?

$$\begin{array}{cccc} 2. & 42 : 2 : 3 & 6 \cdot 6 : 12 & 9 \cdot 9 - 81 + 5 & 70 + 0 \\ & 34 : 2 \cdot 2 & 12 \cdot 4 : 12 & 4 \cdot 8 - 28 - 4 & 25 - 0 \\ & 56 : 2 \cdot 3 & 16 \cdot 5 : 20 & 8 \cdot 8 - 4 + 9 & 14 \cdot 0 \end{array}$$

3. Тарафҳои чоркунча 1 дм 2 см, 8 см, 7 см, 1 дм 4 см аст. Периметри ин чоркунчаро ёбед.

$$4. \quad 120 - x = 20 \quad 500 + x = 900 \quad x \cdot 6 = 180$$

воҳиди ченаки вазн аст. Барои дониستاني вазни меваю сабзавот, қанд, чойи хушк ва баркашидани дигар чизҳо аз килограмму грамм истифода мекунанд. Як килограмм ба ҳазор грамм баробар аст. Калимаи килограмм бо «кг», калимаи «грамм» бо ҳарфи «г» нишон дода мешавад.

$$1 \text{ кг} = 1000 \text{ г}$$

2. Сангҳои тарозу:

Тарозу:

Номи тарозухоро гӯед, онҳо дар куҷо истифода мешаванд?

Аз рӯи расми тарозу ва сангҳо вазни тарбузро муайян кунед.

3. Вазни пахтаи як кӯрак бо чигиташ аз 7 г зиёдтар мешавад. Вазни пахтаи 4-то чунин кӯрак чанд грамм мешавад? 7-тоаш – чӣ? 8-тоаш – чӣ?

7. Кӣ зудтар ҷавобашро менависад?

100 +	70	90	100	40	180	300
-------	----	----	-----	----	-----	-----

600	370	180	240	560	800	-100
-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

1. Ҷуфти ифодаҳоро муқоиса намоед ва ҳисоб кунед:

$$60 + 30 \quad 20 \cdot 4 \quad 25 \cdot 3 \quad 42 : 7$$

$$260 + 30 \quad 200 \cdot 4 \quad 250 \cdot 3 \quad 420 : 7$$

2. Асп то 160 кг бор бардошта метавонад. 3-то чунин асп чанд килограмм бор бардошта метавонад? Масъалаи баръакс тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.

3. Аз буз дар як мавсим то 120 кг шир медӯшанд. Аз гӯсфанди қароқӯлӣ дар мавсим то 30 кг шир медӯшанд. Аз буз назар ба гӯсфанди қароқӯлӣ чанд маротиба зиёдтар шир дӯшидан мумкин аст? Шири гӯсфанди қароқӯлӣ назар ба шири буз чанд килограмм камтар аст?

4. Як сар гӯсфанди ҳисории фарбеҳ то 40 кг равған дорад. 15 сар чунин гӯсфанди ҳисорӣ чанд килограмм равған дорад?

$$5. \quad 600 + 400 : 2 \quad 270 + (27 + 13) \quad 72 : 9 + 42 : 7$$

$$700 - 100 \cdot 7 \quad (540 - 440) \cdot 8 \quad 8 \cdot 9 - 36 \cdot 2$$

6. Муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ гузоред:

$$300 \dots 320 \quad 1000 \dots 999 \quad 400 + 10 \dots 400$$

$$990 \dots 900 \quad 720 \dots 730 \quad 520 - 20 \dots 500$$

КИЛОГРАММ. ГРАММ

1. Кадом ченакҳои вазиро медонед. Номбар кунед. Килограмм воҳиди ченаки вазн аст. Грамм хурдтарин

6. Шифохӣ.

1) Барои пухтани палав ба 1 кг биринҷ 250 г равған меандозанд. Ба 4 кг биринҷ чӣ қадар равған меандозанд?

2) Барои пухтани палав ба 2 кг биринҷ 2 истакон равған андохта мешавад. Ба 8 кг биринҷ чанд истакон равған андохтан лозим аст?

1. 1) Дарозии сӯзани 3 м аст. Бараш аз дарозиаш 1 м кӯтоҳтар аст. Периметри ин сӯзаниро ҳисоб кунед.

2) Дарозии гилеми квадратшакл 2 м аст. Периметри гилебро ёбед.

3) Дарозии кӯрпа 2 м 20 см ва бараш 1 м 80 см аст. Ин ададхоро нависед ва онҳоро бо сантиметр ифода кунед.

$$\begin{array}{lll} 2. & 2 \text{ с.} + 4 \text{ с.} = & 9 \text{ с.} - 4 \text{ с.} = & 8 \text{ с.} + 2 \text{ с.} = \\ & 6 \text{ с.} + 4 \text{ с.} = & 80 \text{ с.} - 77 \text{ с.} = & 7 \text{ с.} - 6 \text{ с.} = \end{array}$$

3. Ифодаро нависед ва ҳисоб кунед:

1) Тарҳшаванда 500, тарҳкунанда аз ҳосили зарби ададҳои 200 ва 2 иборат аст. Фарқро ёбед.

2) Тақсимшаванда 280, тақсимкунанда ба фарқи ададҳои 47 ва 40 баробар аст. Ҳосили тақсимро ёбед.

$$\begin{array}{lll} 4. & 84 : 4 + 49 : 7 & 520 - (130 + 70) & 210 : 3 \\ & 63 : 7 - 81 : 9 & 601 - (0 + 1) & 440 \cdot 4 \\ & 21 \cdot 3 - 63 \cdot 0 & (220 - 200) \cdot 5 & 420 \cdot 2 \end{array}$$

5. Кӣ зуд меёбад? Ба ҷои доираҳо рақамҳои аз 1 то 16-ро тавре нависед, ки ҷамъи ададҳои ба ҷои доираҳои дар байнашон нуқта гузошташуда ба 70 баробар шавад. Ҳар як адад бояд як маротиба такрор шавад.

4. Az вақти шукуфтани гул то шукуфтани кӯрак 50 – 70 рӯз мегузарад. Ин чанд моҳу чанд рӯз аст?
5. Ширинчайи поллиз ҳашароти бисёр хурдест, ки дарозии баданаш 1 см 25 мм; 2 см 1 мм аст. Ададҳои номдorro нависед. Дар зери адади номдори содда як хатча, дар зери адади номдори таркибӣ ду хатча кашед.
6. $880 - 70$ $100 - 10 \cdot 8$ $5 \cdot (420 - 400)$ $(37 + 11) : 8$
 $510 + 90$ $527 - 81 : 3$ $9 : (583 - 580)$ $(54 - 24) : 6$

1. Ифода навишта, ҳисоб кунед:

- 1) ҳосили зарби ададҳои 32 ва 2-ро 8 маротиба кам кунед;
 2) аз суммаи ададҳои 360 ва 140 адади 180-ро кам кунед.

2. Бо ин ададҳо шинос шавед ва ба саволҳо ҷавоб диҳед. Агар одам дар як шабонарӯз 4 маротиба хӯрок истеъмол кунад: 600 г хӯроқи нахӯрӣ, 850 г хӯроқи нисфирӯзӣ, 300 г хӯроқи чошт ва 500 г хӯроқи шом. Хӯроқи шом аз хӯроқи нисфирӯзӣ чӣ қадар кам аст? Чаро хӯроқи шом каму хӯроқи нисфирӯзӣ зиёд аст?

3. Шифоҳӣ. Суръати равиши оби дарёи Зарафшон аз суръати равиши оби дарёи Кофарниҳон 3 маротиба зиёдтар аст. Дар бораи суръати равиши оби дарёи Кофарниҳон чӣ гуфтан мумкин аст? Матнро тавре тағйир диҳед, ки калимаи «камтар» дошта бошад.

4. $85 + 13$ $(85 + 23) + 700$ $450 - 25 \cdot 2$
 $98 + 2$ $900 - (77 + 23)$ $570 + 60 : 2$
 $100 - 2$ $820 + (120 - 40)$ $960 + 8 : 2$

5. Ифодаҳоро муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ (>, <, =) гузоред:

1 кг 50 г ... 1 кг

1 кг ... 1000 г

2 м 40 см ... 2 м 41 см

1 соату 10 дақ. ... 1 соат

УСУЛҲОИ ҲИСОББАРОРИИ ХАТӢ ДАР ДОИРАИ 1000. ЧАМӢИ АДАДҲОИ СЕРАҚАМА

1. Дар ифодаҳои зерин тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r} + 47 \\ \underline{62} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 54 \\ \underline{30} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 29 \\ \underline{42} \end{array}$$

Ададҳои серақамаро мисли ададҳои дурақама тағ ба тағ навишта, ҳисоб кардан осон аст. Ҳангоми чамӣ хатӣ воҳидҳо бо воҳидҳо, даҳҳо бо даҳҳо, садҳо бо садҳо чамӣ карда мешавад. Масалан:

	2	3	4																	
	+	3	6	2																
		5	9	6																

5 9 6 - ҳосили чамӣ (сумма) аст

2. 1) Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$$425 - 134 \quad 583 + 406 \quad 742 + 56 \quad 312 + 613$$

2) Ҳисобкунӣ аз кадом тараф сар шуд? Ҳисобкунӣ чаро аз воҳидҳо сар шуд?

3. Дар фермаи чорвопарварӣ аввал 42 нафар одамон кор мекарданд. Баъди ба усули нави ташкили меҳнат гузаштан дар ин ферма 28 нафар одамон кор мекунанд. Дар ферма шумораи коргарон чанд нафар кам шуд?

4. Ферма наслгириро аз ҳар 100 сар ба 101 сар расонд. Аз 300 сар модагов чанд сар гӯсола гирифтани мумкин аст?

5. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$$420 + 627$$

$$724 + 242$$

$$54 + 245$$

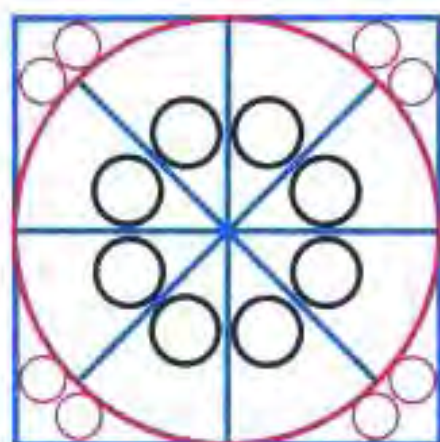
$$472 + 27$$

$$386 + 213$$

$$815 + 72$$

$$805 + 124$$

$$54 + 123$$

1. Шифохӣ. Аз як сар буз ҳар сол зиёда аз 500 г пашм метарошанд. Аз як сар гӯсфанди ҳисорӣ ҳар сол зиёда аз 1 кг пашм тарошида мешавад. Пашми як сар гӯсфанд аз пашми як сар буз чӣ қадар зиёд аст? (1 кг-ро бо граммҳо ифода карда, ҳисоб кунед.)

2. Шифохӣ. Дар мактаби шоҳмоти Душанбе чемпионати шашкабозон барпо гардид. 26 нафар шашкабозон барои унвони чемпионӣ мубориза бурданд. Аз онҳо 1 нафар соҳиби унвони чемпионӣ, 5 нафар соҳиби ҷойҳои дуюму сеюм шуданд. Чанд нафар голиб баромаданд?

3. Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед ва санҷед:

$$45 + 34 \quad 79 - 45 \quad 63 + 35 \quad 98 - 35$$

4. Ададҳои номаълумро ёбед:

$$x \cdot 15 = 75 \quad 570 - x = 400 \quad x : 60 = 5$$

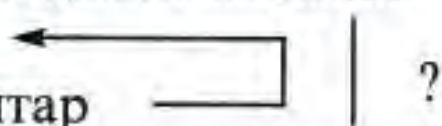
5. Тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$84 : 4 \cdot 3$	$600 + 40 \cdot 2 - 50$	$(200 + 450) - 150$
$36 : 9 \cdot 9$	$860 \cdot 420 : 7 + 100$	$200 + (450 - 150)$
$72 : 6 \cdot 4$	$470 + 50 \cdot 2 - 250$	$900 : 3 + 440 : 4$
$96 : 8 \cdot 6$	$560 - (120 \cdot 2) : 8$	$560 - 120 \cdot 2 : 8$

нафар хонандагон таълим мегиранд. Мактаби ноҳияи Гулистон дорои чунин синфҳо буда, дар он 63 нафар камтар хонанда таҳсил мекунанд. Дар ин ду мактаб чанд нафар хонанда таҳсил мекунанд?

Намунаи навишти кӯтоҳ ва ҳалли масъала:

Бӯстон – 200 нафар
 Гулистон – ? 63 нафар камтар

Ин ҷо хатча ва аломатҳои савол ададҳои номаълуми масъаларо ифода мекунанд.

1) Дар синфҳои махсуси мактаби ноҳияи Гулистон чанд нафар хонанда таҳсил мекунанд?

$$\begin{array}{r} 200 \\ - 63 \\ \hline \end{array}$$

137 нафар хонанда дар мактаби ноҳияи Гулистон

2) Дар ду мактаб чанд нафар хонанда таҳсил мекунанд?

$$\begin{array}{r} + 200 \\ + 137 \\ \hline \end{array}$$

337 нафар хонанда дар ду мактаб.

Ҷавоб. 337 нафар хонанда. (Саволҳои масъала дар дафтар навишта намешаванд.)

5. Маҳмуд ва Мансур ба зодрузи хоҳарашон китоб харидани шуданд. Мансур ба 120 дирам, Маҳмуд ба 220 дирам зиёдтар китоб хариданд. Модар ба 450 дирам китоб харид. Модар ва додарҳо ба чанд сомонию дирам китоб хариданд?

6. $12 \cdot 5 - 30 + 270$

$407 - 14 \cdot 4 : 8$

$210 : 7$

1. Тарзи ҳисоббарори ро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r} + 37 \\ \underline{+ 25} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 42 \\ \underline{+ 35} \end{array}$$

Ифодаи якум аз ифодаи дуум бо чӣ фарқ мекунад?

Дар мисоли якум вақте ки ба воҳидҳо воҳидҳоро чамъ кардем, адади аз 10 калон (12) ҳосил шуд, яъне чамъи воҳидҳо аз даҳӣ гузашт, аз ин сабаб воҳидҳоро навишта, 1 даҳиро ба даҳиҳо илова намудем.

Дар мисоли дуум ба воҳидҳо воҳидҳоро чамъ кунем, 7 ҳосил мешавад, яъне чамъи воҳидҳо аз даҳӣ нагузашт.

Чамъи ададҳои серақама: Ҳисоббарорӣ аз чамъи воҳидҳо оғоз ёфта, бо чамъи садҳо ба охир мерасад: 8-у 1 нӯҳ мешавад, 2 даҳию 9 даҳиро чамъ кардем, 11 даҳӣ ҳосил шуд. 11 даҳӣ 1 сadiю 1 даҳӣ дорад. 1 даҳиро навишта, 1 сadiро ба садҳо чамъ кардем. 819 ҳосили чамъ ё сумма аст.

	4	2	8	
+	3	9	1	
	8	1	9	

2. Тарзи ҳисоббарори ро шарҳ дода, ифодаҳоро иҷро кунед:

$$\begin{array}{r} + 271 \\ \underline{+ 332} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 485 \\ \underline{+ 243} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 657 \\ \underline{+ 240} \end{array}$$

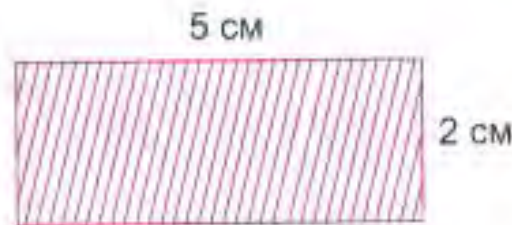
$$\begin{array}{r} + 357 \\ \underline{+ 144} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 597 \\ \underline{+ 243} \end{array}$$

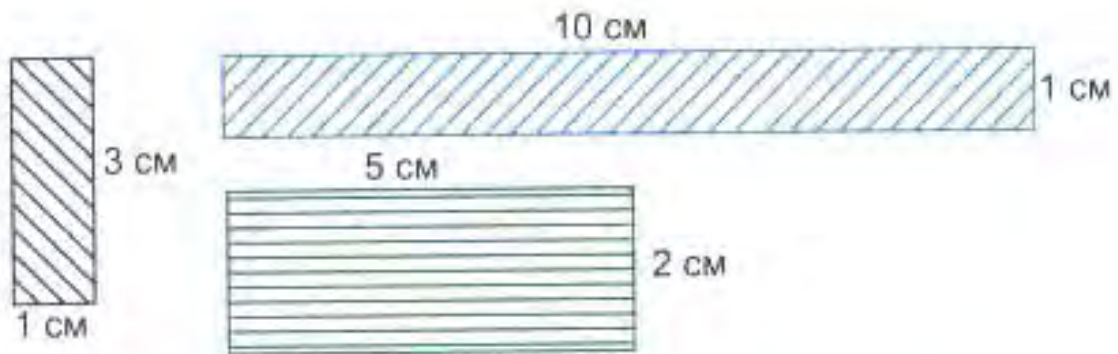
3. Дар шаҳр рӯзе 268-то автобус, 148-то троллейбус, 173-то микроавтобус кор мекунад. Дар як рӯз чандто нақлиёт ба аҳолии шаҳр хизмат мерасонад?

4. Дар ноҳияи Бӯстон мактаби махсуси омӯзиши фанҳои математика ва химия кушода шуда, дар он зиёда аз 200

1)

2)

ИФОДАҲОИ НАМУДИ 523 – 342

Дар ифодаи намуди 523 – 342 аз даҳиҳо даҳиҳо тарҳ карда намешавад, бинобар ин аз хонаи садиҳо як садиро ба 2 даҳӣ илова намуда, пас аз даҳиҳо даҳиҳо тарҳ карда мешавад. Вақте ки аз садиҳо ва ё даҳиҳо ба воҳидҳо илова мекунем, дар болои ҳамон адад нукта гузоштан ё хатча кашидан мумкин аст (барои дар хотир нигоҳ доштани адади боқимонда).

Дар мисоли якум аз хонаи садиҳо ба хонаи даҳиҳо 1 садӣ, дар мисоли дуум аз хонаи даҳиҳо ба хонаи воҳидҳо 1 даҳӣ илова карда шуд.

5	2	3				3	4	2	
-	3	4	2			-	1	1	9
	1	8	1				2	2	3

1. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{r}
 803 \\
 -563 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 729 \\
 -437 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 584 \\
 -139 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 790 \\
 -471 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 1000 \\
 -900 \\
 \hline
 \end{array}$$

ТАРҲИ АДАДҲОИ СЕРАҚАМА. ИФОДАҲОИ НАМУДИ 678 – 434

Тархи ададҳои серақамаро мисли тархи ададҳои дурақамаро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кардан осон аст: 678 – тархшаванда, 434 – тархкунанда. Дар ҳисоби хаттӣ аз воҳидҳо воҳидҳоро тарх карда, дар зери воҳидҳо, аз даҳҳо даҳҳоро тарх карда, дар зери даҳҳо, аз садҳо садҳоро тарх карда, дар зери садҳо менависем. 244 – фарқ ё ҳосили тарх.

$$\begin{array}{r}
 678 \\
 -434 \\
 \hline
 244
 \end{array}$$

1. Мисолҳоро тағ ба тағ нависед ва тарзи ҳисоббарорино фаҳмонед:

$$754 - 133 \quad 483 - 272 \quad 539 - 427 \quad 576 - 240$$

$$\begin{array}{r}
 534 \\
 +427 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 857 \\
 -232 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 178 \\
 +35 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 959 \\
 -344 \\
 \hline
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 3. \quad (400 + 160) : 8 \quad 24 + 7 \cdot 8 : 4 \quad 420 : 7 \cdot 6 \\
 \quad \quad 3 \cdot (565 - 265) \quad 96 - 6 \cdot 6 : 3 \quad 270 : 3 \cdot 5
 \end{array}$$

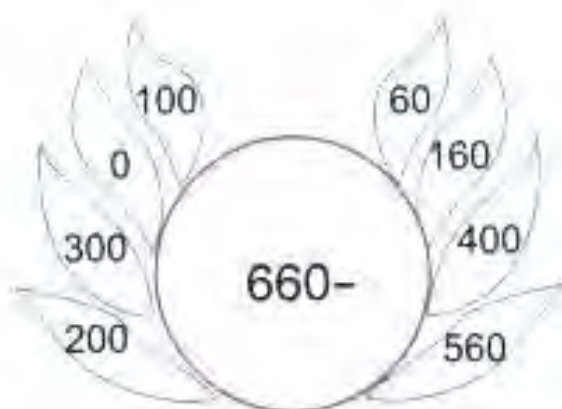
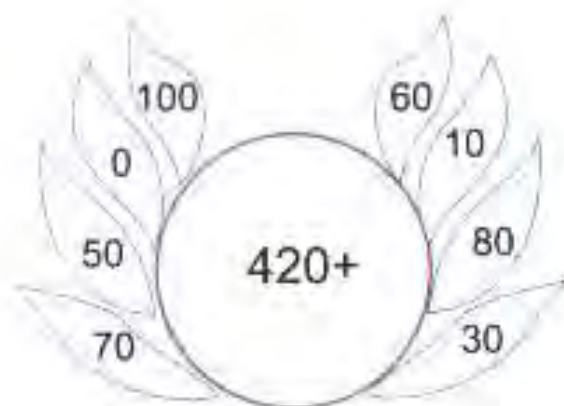
4. Аз 24 м чит 8 рӯйҷои бачагона дӯхта шуд. Ба 100-то чунин рӯйҷо чанд метр чит лозим аст?
5. Шифоҳӣ. Периметри росткунҷаи якум аз периметри кадом росткунҷаҳои дуюм фарқ мекунанд? Ба кадомаш баробар аст?

илова карда, аз 148-ро тарҳ кардем. 2 даҳӣ аз 9 даҳӣ хурд аст, бинобар ин аз 5 садӣ 1 садиро ба 2 даҳӣ илова кунем, 12 даҳӣ ҳосил мешавад, аз 12 даҳӣ 9 даҳиро тарҳ кунем, 3 даҳӣ ҳосил мешавад.

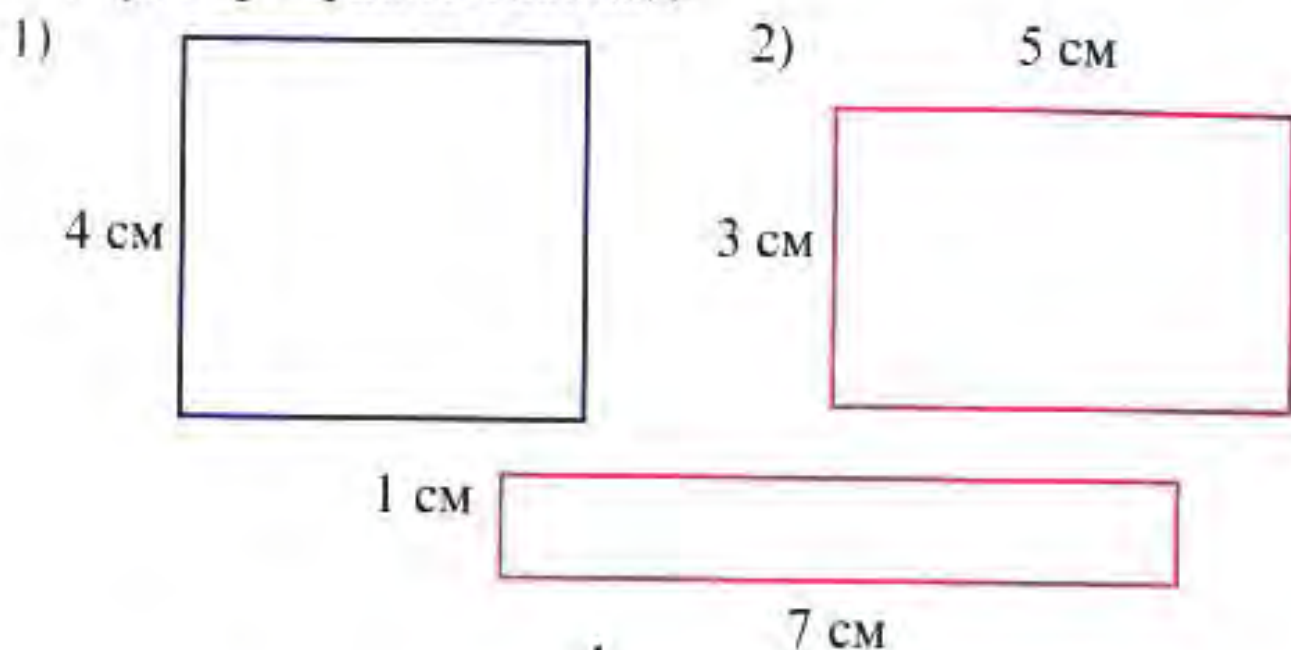
1. Тарзи ҳисоббарори ро фаҳмонида, мисолҳоро ҳал кунед:

$$\begin{array}{r} 423 \\ - 284 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 652 \\ - 363 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 382 \\ - 99 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 741 \\ - 452 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 590 \\ - 178 \\ \hline \end{array}$$

2. 1) Панҷаки ададҳои зеринро ёбед: 20, 200, 30, 350.
2) Чоряки адад ба 200 баробар аст. Худи ададро ёбед.
3. Мактаб барои талабаҳои синфи сеюм 200-то дафтари якраҳа ва катак гирифт. Чоряки дафтарҳо дафтари катак буд. Мактаб барои талабаҳои синфи сеюм чандто дафтари якраҳа гирифт?
4. Барои тайёр кардани хамири қўймоқ 500 г шир, 50 г шакар, 100 г рағани растанӣ, 200 г орд ва 2-то тухмро омехта кардан лозим аст. Барои тайёр кардани хамири қўймоқ (ғайр аз тухм) чӣ қадар масолах лозим аст?
5. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед:

2. Шифохӣ. Ба 1 кг мураббои лимӯ 1 кг шакар андохта мешавад. Барои аз 30 кг лимӯ мураббо пухтан чанд килограмм шакар лозим аст? Барои 60 кг лимӯ-чӣ?
3. Оё периметри квадрат ба периметри росткунҷаҳо баробар шуда метавонад?

4. $420 : 3$ $8 \cdot 5 + 600$ $280 - 320 : 4 + 8$
 $330 \cdot 3$ $600 - 120 : 4$ $960 : 2 + 60 : 3$

5. Бо рақамҳо нависед ва дар зери воҳидҳо як хатча, дар зери даҳҳо ду хатча кашед ва дар болои садиҳо як нуқта гузоред: панҷсаду ҳафтоду нӯҳ, шашсаду даҳ, нӯҳсаду ҳафт.

ИФОДАҲОИ НАМУДИ 534 – 498

$\begin{array}{r} 534 \\ - 498 \\ \hline 36 \end{array}$	<p>534 – тарҳшаванда, 498 – тарҳкунанда, 36 – фарқ (ҳосили тарҳ).</p>
--	---

Воҳидҳои тарҳшаванда (4) аз воҳидҳои тарҳкунанда (8) хурд аст, аз ин сабаб аз хонаи даҳҳо (3) 1 даҳиро ба 4

6. Ифода кунед:

1) бо м: 1 км, 300 см, 40 дм;

2) бо см: 1 м, 2 м 99 см, 5 дм 7 см.

1. Ададҳои 324 ва 180-ро истифода бурда, оид ба чамъ ва тарҳ яктой мисол нависед.

2. Ададҳои мувофиқи катакро аз чадвал ёбед ва мисолхоро хал кунед.

$$\begin{array}{r} 57 \\ + \square 8 \\ \hline 85 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 196 \\ + \square 04 \\ \hline 500 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 270 \\ - 1\square 3 \\ \hline 167 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 709 \\ - 41\square \\ \hline 297 \end{array}$$

4	3	5	2
2	5	7	3
3	0	6	4

3. $140 - 80 : 2 + 60$ $96 : 6 - 42 : 7$ $890 - 90 - 400$
 $90 \cdot 2 - 80 + 120$ $84 : 4 + 38 \cdot 2$ $210 + 90 + 700$

4. Муқоиса кунед. Ба ҷои нуқтаҳо ва катакҳо аломатҳои мувофиқ (>, <, =) ва амалҳо гузоред:

$800 \dots 801$

$400 + 10 \dots 400$

$999 \dots 909$

$570 \dots 500 - 70$

$670 \square 30 = 700$

$920 \square 120 = 800$

$120 \square 2 = 240$

5. Дар як қуттӣ 140 кг пилла буд, ин аз пиллаи қуттии дигар 30 кг зиёд аст. Дар қуттии сеюм нисбат ба қуттии дуюм 25 кг камтар пилла ҳаст. Дар се қуттӣ чанд килограмм пилла ҳаст?

1. Дурустии амали тарх бо чанд роҳ санчида мешавад?
2. Ифодаҳоро мушоҳида кунед ва аз рӯи намуна бо ду тарз санчед:

$$\begin{array}{r} \underline{321} \\ - \underline{183} \\ \hline 138 \end{array} \quad \text{Санчиш: 1)} \quad \begin{array}{r} + 138 \\ + \underline{183} \\ \hline 321 \end{array} \quad 2) \quad \begin{array}{r} \underline{321} \\ - \underline{138} \\ \hline 183 \end{array}$$

Тарзи якуми санчиш: фарк (138)-ро бо тархкунанда (183) чамъ кардем, тархшаванда (321) ҳосил шуд. Тарзи дуюми санчиш: аз тархшаванда (321) фарк (138)-ро тарх кардем, тархкунанда (183) ҳосил шуд. Дурустии ичрои амал бо ду тарз (чамъ ва тарх) санчида шуд.

$$\begin{array}{r} \underline{832} \\ - \underline{432} \end{array} \quad \begin{array}{r} \underline{391} \\ - \underline{192} \end{array} \quad \begin{array}{r} \underline{570} \\ - \underline{267} \end{array}$$

3. 409 дармонгоҳи бачагон буд. Дар солҳои охир дармонгоҳҳои бачагон ба миқдори 174 зиёд шуда, 25 санатория барои табобати бачагони мариз хизмат мекунад. Ҳамагӣ чандто дармонгоҳ ва санаторияҳои бачагон мавҷуд аст?
4. Хонандагони як мактаб дар гармхонаи мактаб помидор ва бодиринг кишт карда, аз он 126 кг помидор ва 3 маротиба камтар бодиринг гирифтанд. Хонандагони мактаби дигар аз гармхона 27 кг камтар помидор ва бодиринг гирифтанд. Хонандагони ҳар ду мактаб чӣ қадар сабзавот гирифтаанд?
5. Ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{r} + 327 \\ + \underline{433} \end{array} \quad \begin{array}{r} - 751 \\ - \underline{391} \end{array} \quad \begin{array}{r} + 520 \\ + \underline{289} \end{array} \quad \begin{array}{r} - 630 \\ - \underline{259} \end{array} \quad \begin{array}{r} - 897 \\ - \underline{620} \end{array}$$

3. Ребусҳо. Хонед:

1 (бора) 4 (тут) 4 (боғ) 4 (роҳа) 4 (кунча)

5 (шанбе) 100 (барг) 2 (тор) 1 (шанбе) А (100)

4. $(83 - 16) + 30$ $96 - (29 + 1)$ $80 + 20 - 50$

$(45 + 27) - 72$ $71 - (38 + 0)$ $70 - 30 + 60$

5. Додару хоҳар сабзӣ меканданд. Додар 56 сатил сабзӣ канд, ки ин назар ба сабзихои кандаи хоҳараш 2 маротиба зиёд буд. Додару хоҳар якҷоя чанд сатил сабзӣ канданд?

ЗАРБИ АДАДИ СЕРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

1. $424 \cdot 2$.

1) Номи ададхоро гӯед.

2) Ҳамзарби яқум адади чандрақама аст? Ҳамзарби дуюм-чӣ?

3) Ифодаро тағ ба тағ навишта, ҳисобкуниро иҷро мекунем. Ҳисоббарорӣ мисли зарби адади дурақама ба адади якрақама иҷро карда мешавад:

Бо 2 аввал воҳидҳо, баъд даҳҳо

ва пас садҳо зарб карда мешавад.

		4	2	4
×				2
		8	4	8

2. Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$312 \cdot 3$ $411 \cdot 2$ $113 \cdot 2$ $111 \cdot 5$ $121 \cdot 4$

3. Ҳаттӣ ҳисоб кунед:

$823 - 158$ $312 + 206$ $429 - 304$ $672 + 185$

4. Дарозии толори мактаб 16 м, бараш 2 маротиба кӯтоҳтар аст. Периметри толори мактабро ҳисоб кунед.

5. Периметри квадрат чӣ тавр ҳисоб карда мешавад? Масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.

ЗАРБИ ХАТТӢ.

ЗАРБИ АДАДИ ДУРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

1) $52 \cdot 3$. Ин ҷо 52 – ҳамзарби якум, 3 – ҳамзарби дуҷум. Ҳамзарби якум адади дурақама ва ҳамзарби дуҷум адади якрақама аст. Ин хел ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кардан осон аст. Онгоҳ аломати зарб (\cdot) бо аломати « \times » ишорат карда мешавад. Ҳисобкунӣ аз адади хурдтарин (воҳидҳо) оғоз меёбад:

Ҳамзарби дуҷум 3-ро ба воҳидҳо (2)-и ҳамзарби якум зарб карда, дар зери воҳидҳо менависем, пас ба даҳҳо (5) зарб мекунем, яъне

		5	2		
	\times		3		
		1	5	6	

156 ҳосили зарб аст.

		1	6		
	\times		3		
		4	8		

2) $16 \cdot 3$. Воҳидҳоро бо воҳидҳо зарб карда, натиҷаро дар зери воҳидҳо менависем. Агар натиҷа аз даҳӣ гузарад, воҳидҳоро менависему даҳҳоро дар хотир нигоҳ медорем. Баъди ба даҳҳо зарб кардан онро ҷамъ мекунем.

1. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед ва ҳал кунед:

$\begin{array}{r} \times 41 \\ \underline{\quad} \\ \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 23 \\ \underline{\quad} \\ \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 62 \\ \underline{\quad} \\ \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 53 \\ \underline{\quad} \\ \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 71 \\ \underline{\quad} \\ \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 18 \\ \underline{\quad} \\ \end{array}$
--	--	--	--	--	--

2. Фабрикаи дӯзандагӣ дар як рӯз 45-то палтои духтарона ва писарона дӯхт. Фабрика дар 5 рӯз чандто палто дӯхт?

3. Таксими бакиядорро ҳисоб кунед:

$$91 : 2 \quad 53 : 4 \quad 67 : 5 \quad 87 : 4$$

4. Ҷуфти ифодаҳоро муқоиса кунед. Онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд? Сипас ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{cccc} 50 + 40 & 50 - 40 & 24 : 6 & 60 \cdot 3 \\ 150 + 40 & 150 - 40 & 240 : 6 & 260 \cdot 3 \end{array}$$

1. $400 - 400 : 4 \quad 240 : 4 + 80 \cdot 1 \quad (340 + 20) : 6$
 $600 + 600 : 6 \quad 90 \cdot 3 - 70 : 1 \quad (460 - 40) : 7$

2. Шифохӣ. Як бех дарахти шафтолу то 120 кг мекунад. Аз 4 бех дарахти шафтолу чанд килограмм шафтолу гирифтани мумкин аст? Аз 6 бех дарахти шафтолу-чӣ?

3. Шифохӣ.

1) Чӯчаҳои лаклак дар 70 рӯз паррончак мешаванд. Ин чанд моҳ ва чанд рӯз аст?

2) Сӯттӣ як намуди гунҷишк аст. Сӯттичӯчаҳо дар давоми 20 рӯз паррончак мешаванд. Ин чанд ҳафтаю чанд рӯз аст?

3) Дарахти санавбар зиёда аз 200 сол умр мебинад ва то 35 – 50 метр қад мекашад. Ададҳои 35 м ва 50 м-ро бо дециметрҳо ифода кунед.

4. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳал кунед:

$$127 \cdot 5 \quad 424 \cdot 2 \quad 246 \cdot 4 \quad 369 \cdot 2 \quad 315 \cdot 3$$

5. $91 - x = 91 \quad x - 12 = 36 \quad x : 8 = 70 \quad x + 45 = 145$

6. Тезгӯяк. Сӣ сада бо сад сада ва бо се сада як саду сиву се сада.

7. Шифохӣ. Таксимкунанда 9, ҳосили таксим 6, бақия 3 аст. Таксимшавандаро ёбед.

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $224 \cdot 3, 463 \cdot 2$

$$\begin{array}{r} \times 224 \\ \quad 3 \\ \hline 672 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 463 \\ \quad 2 \\ \hline 926 \end{array}$$

672, 926 ҳосили зарб аст.

Тарзи ҳисоббарорӣ: Дар ифодаи $224 \cdot 3$ 3-ро ба 4 воҳид зарб кардем, ки 12 ҳосил шуд. 12 як дахию ду воҳид дорад, 2 воҳидро дар зери воҳидҳо навишта, 1 даҳиро дар ёд нигоҳ дошта, воҳидҳоро бо даҳиҳо зарб кунем, 6 даҳӣ ҳосил мешавад, ба 6 даҳӣ як даҳиро илова карда, дар зери даҳиҳо менависем. Пас, воҳидҳоро ба садҳо зарб карда, 6 садиро дар зери садҳо менависем. Ҳосили зарб 672 аст.

Дар ифодаи $463 \cdot 2$ 2-ро бо 3 воҳид зарб карда, натиҷа 6-ро дар зери воҳидҳо менависем, 2-ро ба 6 даҳӣ зарб мекунем, 12 ҳосил мешавад, 2 даҳиро дар зери даҳиҳо навишта, 1 садиро дар ёд дошта, воҳидҳоро бо садҳо зарб мекунем, 8 садӣ ҳосил мешавад. Ба 8 садӣ 1 садиро илова намуда, 9 садиро дар зери садҳо менависем. Ҳосили зарб 926 аст.

1. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, мисолҳоро ҳал кунед

$$\begin{array}{r} \times 327 \\ \quad 2 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 472 \\ \quad 4 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 271 \\ \quad 6 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 583 \\ \quad 3 \\ \hline \end{array}$$

2. Дар мусобиқани варзиш камонваре ҳунар нишон дода, бо 985 хол ва велосипедрондӯхтар 175 гардишро аз ҳама пеш тай карда, соҳиби ҷойҳои якум шуданд. Ин ададҳоро истифода бурда, оид ба тарҳ як мисол нависед.

Самарқанд 269 км аст. Агар масофаи байни Душанбе ва Панҷакент 709 км бошад, аз Самарқанд то Панҷакент чанд километр аст?

2. $\begin{array}{r} \times 123 \\ \underline{} \\ \end{array}$ $\begin{array}{r} \times 264 \\ \underline{} \\ \end{array}$ $\begin{array}{r} \times 315 \\ \underline{} \\ \end{array}$ $\begin{array}{r} \times 347 \\ \underline{} \\ \end{array}$ $\begin{array}{r} \times 439 \\ \underline{} \\ \end{array}$

3. $154 \cdot 6$ $237 \cdot 3$ $702 + 279$ $973 - 648$
 $472 \cdot 2$ $189 \cdot 5$ $858 - 499$ $520 - 139$

4. Як қуттичаи тухми шапараки абрешим 25 г вазн дорад. Вазни 10-то чунин қуттичаи тухми шапараки абрешимро ҳисоб кунед. 12 қуттичааш чӣ қадар вазн дорад?

5. Хирси малла то 40 сол, паланг то 50 сол умр мебинад. Ин ададхоро бо моҳҳо ифода кунед.

40 сол = .. моҳ 50 сол = ... моҳ

Солро чӣ тавр бо моҳҳо ифода кардед? 1 сол чанд моҳ аст?

ТАҚСИМИ ХАТТӢ.

ТАҚСИМИ АДАДИ ДУРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

Тақсимро хаттӣ ҳисоб кардан осонтар аст. Дар тақсими хаттӣ аломати тақсим (:) бо аломати (|—) нишон дода мешавад. Дар тарафи чапи аломат тақсимшаванда, дар тарафи рост дар болои хатча тақсимкунанда ва дар зерин ҳосили тақсим навишта мешавад. Масалан:

	8	4		9	4		1	8	2		1	9	2	
	—	—		—	—		—	—	—		—	—	—	
	8	2		8	2		1	8	9		1	8	9	
	0			1			0				1			

$$8. \quad \begin{array}{r} + 547 \\ + 232 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} + 604 \\ + 315 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 815 \\ - 628 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 497 \\ - 239 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} + 720 \\ + 160 \\ \hline \end{array}$$

9. 1) Шифохӣ. Тарафи чапи баробарӣ аз тарафи рости баробарӣ бо чӣ фарқ мекунад?

$$20 \cdot 4 = 4 \cdot 20 \quad 560 + 40 = 40 + 560$$

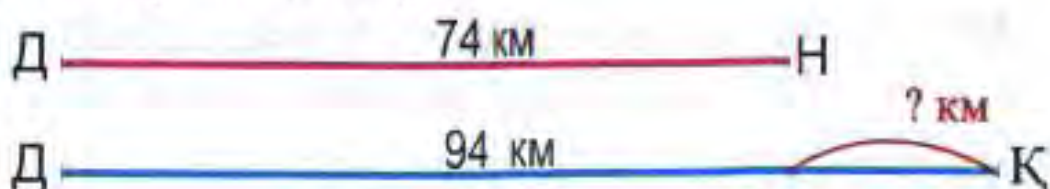
2) Хосияти ҷойивазкунии ҳамзарбҳо ва ҷамъшавандаҳо хоро баён кунед.

1. Хаттӣ ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{cccc} 39 \cdot 8 & 417 \cdot 2 & 821 + 127 & 502 + 490 \\ 147 \cdot 6 & 235 \cdot 3 & 999 - 399 & 710 - 258 \\ 384 \cdot 2 & 112 \cdot 6 & 666 - 606 & 484 + 507 \end{array}$$

2. Бо рақамҳо нависед: сесаду ҳашт, шашсаду бисту нӯҳ, ҳафтсаду як, нӯҳсаду нӯҳ.

3. Масофаи байни шаҳрҳои Душанбе ва Норақ 74 км, байни шаҳрҳои Душанбе ва Қўргонтеппа 94 км аст. Қадоме аз ин шаҳрҳо ба Душанбе наздиктар мебошад? Чанд километр наздиктар?

4. Бо сантиметр ифода кунед:

$$1 \text{ м } 80 \text{ см} = \dots \quad 4 \text{ дм } 7 \text{ см} = \dots$$

$$2 \text{ м } 05 \text{ см} = \dots \quad 6 \text{ дм } 9 \text{ см} = \dots$$

$$5. \quad 20 : x = 2 \quad 3 \cdot x = 240 \quad 52 + x = 87 \quad 63 - x = 03$$

1. Автобусе, ки аз Душанбе ба Панҷакент меравад, аз шаҳрҳои Ўзбекистон мегузашт. Аз Душанбе то Деҳнав 116 км, аз Деҳнав то Тирмиз 262 км, аз Тирмиз то

4	2	4	2
4			2 1 2
	2		
	2		
		4	
		4	
		0	

Дар мисоли якум аввал дахиҳоро ба 2, пас 4 воҳидро ба 2 воҳид тақсим карда, натиҷаҳо (10 ва 2)-ро чамъ кардем. Дар мисоли дуюм тақсим аз садиҳо сар шуд. 4 садиро ба 2, 2 даҳиро ба 2, 4 воҳидро ба 2 тақсим карда, натиҷаҳоро чамъ кардем. Тақсими хаттӣ боз ҳам осонтар аст.

Ифодаи $424 : 2$ хаттӣ ҳисоб карда шуд. 212 ҳосили тақсим мебошад. Тақсим аз садиҳо сар шуд.

2. Тақсимро иҷро кунед:

$$639 : 3 \quad 248 : 2 \quad 888 : 4 \quad 369 : 3 \quad 336 : 3$$

3. $(600 + 200) : 4$ $5 + (840 - 700)$ $700 - 630 : 9$
 $(260 - 60) \cdot 4$ $6 : (130 - 129)$ $510 + 30 \cdot 3$

1. Вазни зиндаи як сар гови зотӣ 570 кг аст. Вазни зиндаи як сар гӯсфанди ҳисорӣ аз вазни зиндаи гови зотӣ 400 кг камтар аст. Вазни якҷояи як сар гови зотию гӯсфанди ҳисориро ёбед.
2. Вазни тухми мурғи хонагӣ аз 25 г зиёд намешавад. Вазни 20-то чунин тухмро ҳисоб намоед.
3. Дарахти pista зиёда аз 500 сол умр мебинад. Дарахти бодом то 45 сол умр мебинад. Ин ададҳоро истифода бурда, як мисол бо амали тарҳ нависед ва онро ҳал кунед.
4. Қади дарахти pista аз 4 м зиёд намешавад. Қади дарахти чормағз ба 8 м мерасад. Ин ададҳоро бо детсиметрҳо ва сантиметрҳо ифода кунед:

$$4 \text{ м} = \dots \text{ дм}$$

$$8 \text{ м} = \dots \text{ дм}$$

$$4 \text{ м} \dots \text{ см}$$

$$8 \text{ м} \dots \text{ см}$$

Дар мисоли якум 8-ро ба 4 тақсим кардем, 2 ҳосил шуд, 2-ро бо 4 зарб карда, натиҷааш (8)-ро дар зери тақсимшаванда 8 навиштем, аз 8 ҳаштро тарҳ кунем, сифр мемонад. Ин ҷо бақия нест. Дар мисоли дуюм 2 ҳосили тақсим аст. 1 бақия монд. Дар ин мисолҳо тақсим ҳаттӣ иҷро шуд.

1. Номи аладхоро гуфта, тақсимро иҷро кунед:

$$42 : 7 \quad 43 : 7 \quad 63 : 9 \quad 65 : 9$$

2. Шифохӣ. 1) Периметри квадрат 36 см аст. Дарозии як тарафи квадратро ёбед.

2) Агар периметри квадрат маълум бошад, дарозии я тарафи он чӣ тавр ёфта мешавад?

3) Периметри секунҷаҳои гуногунтараф, баробартараф чӣ тавр ҳисоб карда мешаванд. Мисол оред.

3. Ҳаттӣ ҳисоб кунед:

$$324 - 3 \quad 28 : 4 \quad 397 + 284 \quad 841 - 273$$

$$247 \cdot 4 \quad 54 : 6 \quad 609 + 374 \quad 592 - 194$$

4. Ифода намоед:

$$1) \text{ бо дм: } 2 \text{ м } 40 \text{ см} = \dots \quad 180 \text{ см} = \dots$$

$$2) \text{ бо см: } 3 \text{ м } 7 \text{ см} = \dots \quad 2 \text{ дм } 7 \text{ см} = \dots$$

ТАҚСИМИ АДАДИ СЕРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

1. Тарзи ҳалро аз назар гузаронед:

$$24 : 2 = 20 : 2 + 4 : 2 = 10 + 2 = 12$$

$$424 : 2 = 400 : 2 + 20 : 2 + 4 : 2 = 200 + 10 + 2 = 212$$

1. Тарзи ҳисоббарори ро фаҳмонида, иҷро кунед:

$$256 : 2 \quad 524 : 4 \quad 369 : 3 \quad 935 : 5$$

2. Шифоҳӣ.

$$\begin{array}{lll} 12 \cdot 6 - 8 \cdot 9 & 5 \cdot 8 + 8 \cdot 5 & 35 \cdot 0 + 265 \\ 64 : 8 + 9 \cdot 9 & 20 \cdot 4 - 4 \cdot 20 & 42 : 6 - 49 : 7 \end{array}$$

3. 1) Дарозии дастархон 12 дм, бараш 8 дм аст. Периметри ин дастархонро ҳисоб кунед.

2) Тарафҳои дастрӯймоли худро ҳисоб кунед. Периметраш чӣ қадар мешавад? Чӣ тавр ҳисоб кардед?

3) Барои ёфтани периметри росткунҷа чӣ бояд кард? Барои ёфтани периметри квадрат-чӣ?

4. $172 - x = 69$ $122 - x = 2$ $x \cdot 3 = 153$

САНЦИШИ ЗАРБИ ХАТТӢ

1. 1) Як китоб 345 г вазн дорад. Вазни 2-то чунин китоб чанд грамм мешавад?

2) 2-то дафтари 12-варақа 60 г вазн дорад. Вазни 25-то чунин дафтарро ҳисоб кунед.

3) Китоб 345 г, дафтари 12-варақа 30 г вазн дорад. Китоб аз дафтар чанд грамм вазнинтар аст? Дафтар аз китоб чанд грамм сабуктар аст? Чаро ҳалли ин масъала бо амали тарҳ иҷро шуд?

2. Хаттӣ ҳисоб кунед ва санҷед:

$$325 \cdot 3 \quad 287 \cdot 2 \quad 149 \cdot 5 \quad 437 \cdot 2 \quad 333 \cdot 3 \quad 111 \cdot 9$$

5. Мисолҳоро таг ба таг навишта, ҳал кунед:

$$632 : 8 \quad 777 : 7 \quad 184 \cdot 4 \quad 476 \cdot 2$$

6. Шифоҳӣ.

$$8 \cdot 9 : 8 \quad 20 \cdot 6 - 20 \quad (200 - 80) : 6 \quad 36 : 9 \cdot 60$$

$$81 : 9 \cdot 6 \quad 120 : 6 + 80 \quad (220 - 200) \cdot 5 \quad 42 : 7 \cdot 80$$

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $568 : 2$, $672 : 6$

	5	6	8	2		
	4			2	8	4
	1	6				
	1	6				
			8			
			8			
			0			

Таксимшаванда **568** – адади серақам
таксимкунанда **2** – адади якрақам.

Садихоро ба 2 таксим кардем, 1
садӣ бақия монд. 1 ба 2 таксим
намешавад. 1 садию 6 даҳӣ 16 даҳӣ
мешавад. 16-ро ба 2 таксим кунем, 8
ҳосил мешавад. 8-ро дар ҳосили
таксим менависем, 8 маротиба 2, 16

мешавад. Аз 16, 16-ро тарҳ кунем, сифр ҳосил мешавад.
Баъд 8 воҳидро ба 2 таксим кунем, 4 ҳосил мешавад.
4-ро дар ҳосили таксим менависем. **284** – ҳосили таксим.

672 – таксимшаванда, **6** – таксим-
кунанда. 6 садиро ба 6 таксим
кардем, 1 садӣ ҳосил шуд, дар вақти
даҳиҳо (7)-ро ба 6 таксим кардан
1 даҳӣ бақия монд. Аз паси 1 даҳӣ
2 воҳидро навишта, 12-ро ба
6 таксим кардем, 2 ҳосил шуд.

	6	7	2	6		
	6			1	1	2
		7				
		6				
		1	2			
		1	2			
			0			

112 – ҳосили таксим.

		4	9	6		2		
		4				2	4	8
			9					
			8					
			1	6				
			1	6				
				0				

Тақсими хаттиро низ бо ду роҳ 4 (бо амали зарб ва тақсим) санчида метавонем. Як роҳи санчиши тақсими хаттӣ (бо амали зарб санчидани амали тақсим).

Санчиш:

$$\begin{array}{r} 248 \\ \times 2 \\ \hline 496 \end{array}$$

Барои санчиш ҳосили тақсим (248)-ро бо тақсимкунанда (2) зарб кардем, тақсимшаванда (496) ҳосил шуд. Роҳи дуҷуми санчиш дар синфи чорум иҷро мешавад.

1. Тақсимро иҷро намоед ва дурустии онро бо амали зарб санчед:

$$681 : 3 \quad 724 : 4 \quad 555 \cdot 5 \quad 748 : 2 \quad 999 : 9 \quad 165 : 3$$

2. Ҷуфти мисолҳоро муқоиса намоед, онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?

$$140 - 5 \cdot 8 \quad 240 : 3 + 60 \quad (170 + 30) \cdot 3 \quad 12 \cdot 3 : 6$$

$$140 + 5 \cdot 8 \quad 240 : 3 - 60 \quad (200 - 30) \cdot 3 \quad 12 \cdot 4 : 6$$

3. $700 - (39 + 41)$ $400 + (128 - 28)$ $400 + 7 \cdot 3$

$$800 - (82 + 18) \quad 500 + (92 + 8) \quad 348 - 6 \cdot 8$$

4. Порчаҳоро чен кунед. Порчай дуҷум аз порчай якум чанд маротиба кӯтоҳтар аст? Порчай якум аз порчай дуҷум чанд маротиба дарозтар аст?

15 см

5 см

Намуна:

$$\begin{array}{r} 975 \overline{) 325} \\ \underline{2} \\ 07 \\ \underline{6} \\ 15 \\ \underline{15} \\ 0 \end{array}$$

Санчиш:

$$\begin{array}{r} 325 \\ \times 3 \\ \hline 975 \end{array}$$

Зарби хаттӣ бо як роҳ санчида шуд. Роҳи дуҷоми санчиши зарби хаттӣ дар синфи чорум омӯхта мешавад.

3. Рақамҳои 1, 2, 3-ро истифода бурда, чор адади серақама нависед ва онҳоро ҳонед.
4. Аз рӯи ифодаҳои $28 \cdot 2$, $28 : 2$ масъала тартиб диҳед.

САНЧИШИ ТАҚСИМИ ХАТТӢ

Шифоҳӣ. Амали тақсимро бо кадом амал санчида будем? Ба хотир меорем.

$$36 : 9 = 4 \quad \text{Санчиш: } 9 \cdot 4 = 36 \quad 36 : 4 = 9$$

Дурустии ин мисолро бо ду роҳ санчидем: 1) ҳосили тақсим (4)-ро бо тақсимкунанда (9) зарб кардем, тақсимшаванда (36) ҳосил шуд; 2) тақсимшаванда (36)-ро ба ҳосили тақсим (4) тақсим кардем, тақсимкунанда (9) ҳосил шуд.

2) Монанди ин масъалае тартиб диҳед, ки бо ду амал ҳал шавад.

5. Бинои 9-кабата 162 хона дорад. 5-то чунин бино чанд хона дорад?

6. Ифода навишта, ҳисоб кунед:

1) Ҳосили ҷамъи ададҳои 220 ва 20-ро 6 маротиба кам кунед.

2) Ҳосили тақсими ададҳои 120 ва 4-ро 5 маротиба зиёд кунед.

7. Хаттӣ ҳисоб намоед:

$$272 : 2 \cdot 3 \quad 89 \cdot 5 : 5 \quad (249 + 64) \cdot 3 \quad 460 : 4$$

$$369 : 3 \cdot 5 \quad 74 \cdot 3 : 3 \quad (821 - 485) : 6 \quad 270 : 9$$

МУСТАҲКАМКУНӢ ВА ТАКРОРИ МАВЗӢҲОИ ОМУҲТАШУДА

1. Ададхоро хонед: 12, 70, 99, 100, 102, 300, 580, 999, 1000.

2. Шифохӣ. 1) Пас аз адади 100 кадом адад меояд? Пас аз адади 900-чӣ?

2) Пешоянди адади 100-ро номбар кунед. Пешоянди адади 1000-ро номбар кунед.

3) Адади хурдтарини якрақама, дурақама, серақама, чоррақамаро нависед.

4) Дар байни ададҳои 599 ва 601, 798 ва 800 кадом адад бояд бошад?

3. 1) Зери воҳидҳо як хатча, дар зери даҳҳо ду хатча ва дар зери садҳо хати мавҷнок кашед: 425, 569, 700, 899.

2) Ададхоро бо суммашон иваз намоед:

$$693, \quad 462, \quad 699, \quad 568.$$

$$\text{Намуна: } 893 = 800 + 90 + 3.$$

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $364 : 4$, $627 : 3$

3	6	4	4				4	6	4	4				6	2	7	3					
3	6	4	9	1			4		1	1	6			6		2	0	9				
		4						6							2	7						
		4						4							2	7						
		0						2	4						0							
								2	4													
								0														

1. 1) Ин мисолҳо аз якдигар бо чӣ фарк мекунанд?
 2) Дар мисоли якум чаро 36-ро якбора ба 4 тақсим кардем? Дар мисоли дуюм чаро 4-ро ба 4 тақсим кардем? Дар мисоли сеюм чаро дар ҳосили тақсим, дар мобайн, «0» навиштем?
2. Мисолҳоро фаҳмонида, ҳал кунед:

$$123 : 3 \qquad 819 : 9 \qquad 168 : 4 \qquad 255 : 5$$

3. Мисолҳоро ҳатгӣ ҳал кунед ва бо амали зарб санҷед:

$$168 : 4 \qquad 287 : 7 \qquad 328 : 4 \qquad 466 : 2$$

4. Коргар дар 3 рӯз 675 кг картошка чамъ кард. Коргар дар ду рӯз чӣ қадар картошка чамъ кард?

Навишти кӯтоҳи масъала:

$$3 \text{ рӯз} - 675 \text{ кг}$$

$$2 \text{ рӯз} - ? \text{ кг}$$

$$\begin{array}{r}
 1) \quad \begin{array}{r} 675 \overline{) 3} \\ \underline{6} \\ 07 \\ \underline{6} \\ 15 \\ \underline{15} \\ 0 \end{array}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 2) \quad \begin{array}{r} 225 \\ \times 2 \\ \hline 450 \end{array}
 \end{array}$$

Ҷавоб: Дар ду рӯз 450 кг.

2) Бо детсиметр ифода намоед:

$6 \text{ м} = \dots$

$8 \text{ м} = \dots$

$6 \text{ м } 20 \text{ см} = \dots$

$8 \text{ м } 80 \text{ см} = \dots$

ЧАМЪ ВА ТАРХ

1. Дар ифодаҳо тарзи ҳисоббарори ро фаҳмонед:

$54 + 5$

$5 + 54$

$69 + 8$

$450 + 200$

$45 + 20$

$63 - 3$

$630 - 30$

$630 - 300$

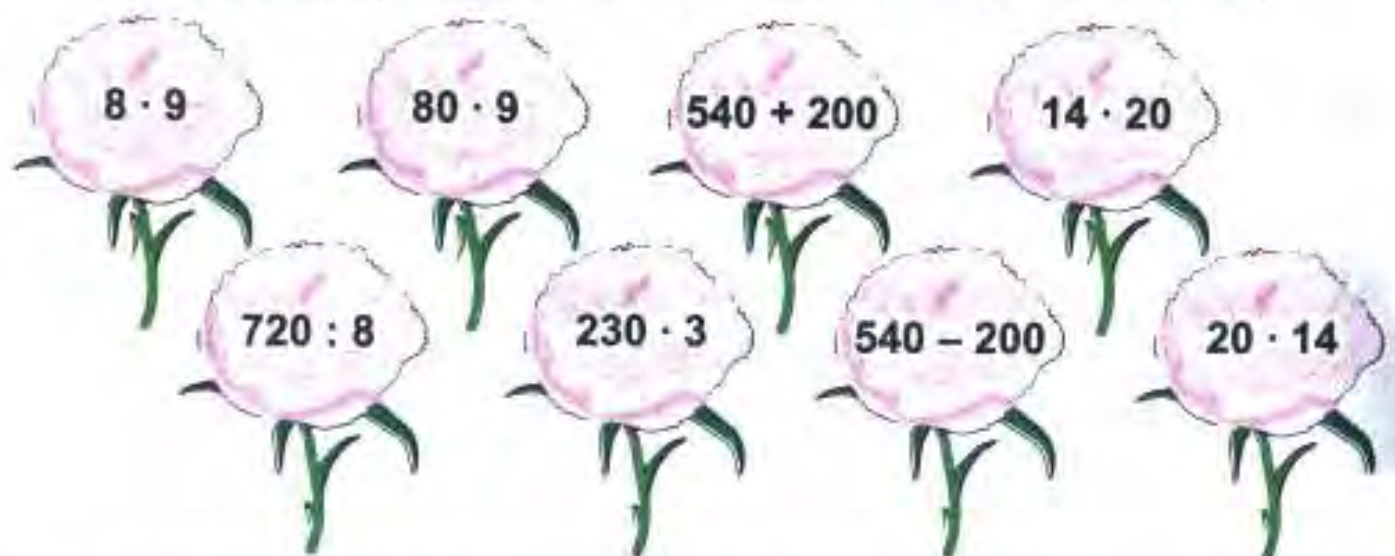
$80 \cdot 2$

$80 : 2$

$420 : 7$

$240 \cdot 2$

2. Кӣ бисёртар гул мечинад ва зудтар ҳисоб мекунад?

3. Аз коғаз ду доирача (калон ва хурд) буред ва аз онҳо рақами 8-ро созед.

4. $70 \cdot 4 - 80$

$50 \cdot 6 - 50 \cdot 2$

$120 : 20 + 180 : 30$

$160 : 4 + 100$

$30 \cdot 7 + 30 \cdot 3$

$240 : 8 - 30 \cdot 1$

5. 1) Санҷиши чамъро мушоҳида кунед ва мисолро ҳақ карда, бо ду роҳ санҷед:

$$\begin{array}{r} + 179 \\ + 232 \\ \hline 411 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 411 \\ - 179 \\ \hline 232 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 411 \\ - 232 \\ \hline 179 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 574 \\ + 348 \\ \hline \end{array}$$

4. Шифоҳӣ.

1) Ададҳои 4, 12, 14, 63, 20, 120 ба кадом ададҳо бе бақия тақсим мешаванд?

2) Кадоме аз ин ададҳо ба 3 бе бақия тақсим мешаванд: 14, 17, 24, 42, 60, 61, 84?

5. 1) Бо рақамҳо нависед: ҳафтоду панҷ, ҳафтсаду панҷ, шашсаду як, нӯҳсаду навад, нӯҳсаду наваду нӯҳ.

2) 9 садию 1 даҳӣ, 4 садию 6 даҳию 7 воҳид, 1 садию 9 даҳию 9 воҳид, 10 садӣ.

6. Ададҳои 289, 571, 670, 894 чанд садӣ, чанд даҳӣ, чанд воҳид доранд?

7. Номи ададҳоро гуфта, муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x + 70 = 72 \quad 54 - x = 30 \quad x : 2 = 16 \quad x \cdot 7 = 49$$

1) Қамъшавандаи номаълумро чӣ тавр ёфтед?

2) Тарҳкунандаи номаълумро чӣ тавр ёфтед?

3) Тақсимшавандаи номаълумро чӣ тавр ёфтед?

4) Ҳамзарби номаълумро чӣ тавр ёфтед?

8. Баробарӣ ва нобаробариҳоро нишон диҳед ва хонед:

$$60 = 59 + 1 \quad 700 + 9 = 709 \quad 80 : 4 < 80 \cdot 4$$

$$80 + 1 > 80 - 1 \quad 700 + 10 > 700 \quad 90 \cdot 3 = 3 \cdot 90$$

9. Ду чӯра 1 кг себ хариданд, ки аз 5 дона себ иборат буд. Онҳо себҳоро баробар тақсим кардани шуданд, лекин илочашро намеёфтанд. Ба яке 2 дона, ба дигаре 3 дона мерасид. Ҳамсифашон онро бо осонӣ ҳал кард. Себҳоро чӣ тавр тақсим карданд?

10. Ченакҳои дарозиро нависед.

11. 1) Бо сантиметр ифода кунед:

$$2 \text{ м} = \dots \quad 4 \text{ м } 1 \text{ см} = \dots$$

$$2 \text{ м } 15 \text{ см} = \dots \quad 7 \text{ м } 54 \text{ см} = \dots$$

3. Аладҳои 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9-ро 4 маротиба зиёд кунед ва натиҷаашро 2 маротиба кам кунед. Намунаи навишт:

2	3	4	5	6	7	8	9
8	12
4	6

4. Шифохӣ.

1) Кадом ададхоро ба 2 зарб кунем, 26, 42, 48, 52, 60 ҳосил мешавад? Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед.

2) Кадом ададҳои дурақамаро ба 3 тақсим кунем. 24, 36, 40, 42, 54, 68 ҳосил мешавад? Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед.

3) Ададҳои 12, 16, 18, 20, 22, 24 ба кадом ададҳо тақсим мешаванд?

4) Номи ададхоро гӯед ва ҳисоб кунед:

$$28 : 2 \quad 32 \cdot 3 \quad 56 : 8 \quad 19 \cdot 3$$

5. 1) Қадвали зарби 3 ва тақсим ба 3-ро гӯед.

2) Қадвали зарби 5 ва тақсим ба 5-ро гӯед.

6. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед:

$4 \cdot 1$	$4 \cdot 6$	$4 : 4$	$24 : 4$
$4 \cdot 2$	$4 \cdot 7$	$8 : 4$	$28 : 4$
$4 \cdot 3$	$4 \cdot 8$	$12 : 4$	$32 : 4$
$4 \cdot 4$	$4 \cdot 9$	$16 : 4$	$36 : 4$
$4 \cdot 5$	$4 \cdot 10$	$20 : 4$	$40 : 4$

7. Дар расм 3 нафар варзишгарро мебинед: конкитоз, шиновар ва даванда. Аз расм муайян кунед, ки вақт ва масофа ба кадоми онҳо тааллуқ дорад?

2) Санчиши тархро мушоҳида кунед ва мисолро хал карда, бо ду роҳ санчед:

$$\begin{array}{r} 542 \\ - 394 \\ \hline 148 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 148 \\ + 394 \\ \hline 542 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 542 \\ - 148 \\ \hline 394 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 695 \\ + 278 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 872 \\ - 439 \\ \hline \end{array}$$

6. Таркиби ададҳои якрақам ва дурақамро ба хотир оред:

1) Кадом ду ададро ҳамчун 5 (6, 7, 8, 9) ҳосил мешавад?

2) Адади 11-ро аз кадом ду адад ҳосил кардан мумкин аст? Адади 12-ро-чи? 14-ро-чи? 15-ро-чи?

7. Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$39 + 25$

$54 - 29$

$438 + 243$

$872 - 508$

8. Тезгӯяк: Зарби шашу шаш шавад сию шаш.

9. Ҷавоби чистонро ёбед:

Сад хонаву сад тоқча,

Сад ҳуҷраву равоқча.

10. Шифоҳӣ. Ҳосили зарби се адади якрақам ба суммаи онҳо баробар аст. Ин ададҳоро ёбед ва ҳисоб кунед.

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ

1. Зарби 2-ро гӯед. Тақсими 2-ро гӯед.

2. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед:

$2 \cdot 3$

$6 \cdot 3$

$6 : 3$

$18 : 3$

$3 \cdot 3$

$7 \cdot 3$

$9 : 3$

$21 : 3$

$4 \cdot 3$

$8 \cdot 3$

$12 : 3$

$24 : 3$

$5 \cdot 3$

$9 \cdot 3$

$15 : 3$

$27 : 3$

иборат бошад, амалҳо бо кадом тартиб иҷро мешаванд?
Мисол оред. Агар ифодаи беқавс аз амалҳои дараҷаи
дуум (зарбу тақсим) иборат бошад-чӣ? Мисол оред.
Агар ифодаи беқавс аз амалҳои дараҷаи якум ва дуум
иборат бошад-чӣ?

Дар ифодаи қавсдор амалҳо бо кадом тартиб иҷро карда
мешаванд?

Агар тақсимшаванда ва тақсимкунанда бо сифр тамо
шавад, онгоҳ тақсим чӣ тавр иҷро карда мешавад?

Ифодаҳои $80 : 10$, $800 : 10$ чӣ хел ҳисоб карда мешаванд?

Ифодаҳои $50 \cdot 3$, $150 : 3$ чӣ хел ҳисоб карда мешаванд?

Ҳосили тақсим кадом вақт ба тақсимшаванда баробар
мешавад? Мисол оред. Ҳосили зарб кадом вақт ба яке аз
ҳамзарбҳо баробар мешавад. Мисол оред.

Ҳосили тақсим кадом вақт ба 1 баробар мешавад?
Мисол оред.

1. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед ва дурустии
онҳоро бо ду тарз санҷед:

$$407 + 385 \quad 590 - 238 \quad 901 + 79 \quad 835 - 210$$

2. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед ва дурустии
онҳоро санҷед:

$$\begin{array}{cccc} 283 \cdot 3 & 327 \cdot 2 & 14 \cdot 5 & 98 \cdot 9 \\ 363 : 3 & 427 : 7 & 549 : 9 & 756 : 8 \end{array}$$

3. Қади Чамшед 1 м 54 см аст. Ин ададро бо сантиметрҳо
ифода кунед.

4. Дарозии китоб 22 см, бараш 17 см аст. Ин ададҳоро бо
десиметр ва сантиметр ифода кунед.

5. Ба адади номдори содда ва таркибӣ мисол оред.

8. 1) Ададҳои якрақама ва дурақамаеро номбар кунед, ки ба адади 3 тақсим шаванд.
 2) Ба тақсими бақиядор мисол оред.
 3) Тақсимкунанда 6, ҳосили тақсим 9, бақия 2 аст. Тақсимшавандаро ёбед.
 4) Амали зарб чӣ тавр санчида мешавад?

Амали тақсим-чӣ?

9. Дар ифодаҳои зерин тарзи ҳисоббарориро баён кунед:

$$15 \cdot 3 \quad 32 \cdot 2 \quad 40 \cdot 2 \quad 250 \cdot 3$$

$$36 : 3 \quad 72 : 6 \quad 120 : 4 \quad 200 : 5$$

ТАРТИБИ ИҶРОИ АМАЛҲО

1. Шифоӣ. Дар ифодаҳои зерин тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, онҳоро ҳисоб кунед:

$$1) 50 + 40 - 20 \quad 180 - 60 + 80 \quad 540 - 40 - 100 + 150$$

$$2) 64 - 12 \cdot 2 + 40 \quad 80 + 81 : 9 - 29 \quad 8 \cdot 6 + 7 \cdot 6 - 50$$

$$3) 120 \cdot 2 : 4 \quad 280 : 7 \cdot 2 \quad 50 \cdot 6 : 5$$

$$4) 66 : 6 \cdot 5 + 40 \quad 31 \cdot 3 - 7 \cdot 9 \quad 68 : 2 \cdot 34 \cdot 0$$

$$5) 52 \cdot 1 + 40 \cdot 1 \quad 84 + 0 - 84 \quad 0 \cdot 72 - 8 \cdot 9$$

2. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонда, ҳал кунед:

$$8 + 8 \quad 28 + 5 \quad 52 - 20$$

$$18 + 8 \quad 33 - 28 \quad 72 + 20$$

$$70 - 8 \quad 230 + 300 \quad 530 - 300$$

3. $42 - (120 - 80) : 2$ $7 \cdot (54 - 34) + 60 + 8$

$$100 + (57 - 7) \cdot 3 \quad (120 + 80) \cdot 3 - 150$$

4. Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

Амалҳои дараҷаи якум ва дуҷумро номбар кунед. Агар ифодаи беқавс аз амалҳои дараҷаи якум (ҷамъу тарҳ)

5. 1) Талабаи синфи сеюм дар охири соли хониш бояд дар як дақиқа то 60 – 65 калима хонда тавонад. Ин талаба дар 5 дақиқа чанд калима хонда метавонад?
- 2) Талабаи синфи дуюм дар охири соли хониш то 40 калима ва зиёдтар, талабаи синфи чорум то 80 калима ва зиёдтар мехонад. Талабаи синфи чорум нисбат ба талабаи синфи дуюм чанд маротиба зиёдтар калима хонда метавонад?
6. Зафар тирамоҳ тухми гулхоро чамъ карда, онҳоро дар тарозуи хонагӣ бар кашид: 5 г тухми райхон, 12 г тухми гули садбарги сурх, 15 г тухми садбарги сафед ва ҳамон қадар тухми гули тоҷихурӯс. Зафар ҳамагӣ чанд грамм тухми гул чамъ кард?
7. Дар ошхона ду навъ орд буд. Вақте ки аз халтаи орди навъи олий 17 кг, аз халтаи орди навъи якум 37 кг орд сарф карданд, дар ҳар як халта 33 килограмм орд боқӣ монд. Дар ду халта чанд килограмм орд буд?
8. Шифоҳӣ. Падар ба ду фарзандаш ба миқдори баробар асбоби хониш харид: 20-тогӣ дафтар, 2-тогӣ ручка, 3-тогӣ китоб, 1-тогӣ хаткашак ва 1 қуттигӣ қалами ранга, 1-тогӣ дафтари расм. Ҷ барои соли хониши нав ба ду фарзандаш ҳамагӣ чандто маводи хониш харидааст?
9. 1) Дар мактаб 420 нафар талаба таҳсил мекунад. Дар охири соли хониш сеяки онҳо аз математика баҳои чору панҷ гирифтанд. Чанд нафар талаба соли хонишро аз математика бо баҳои хубу аъло хатм карданд?
- 2) Чанд нафар талабаи синфи шумо соли хонишро аз математика бо баҳои хубу аъло хатм мекунанд?
10. 1) Дарозии тарафи квадрат 12 см аст. Периметри ин квадратро ҳисоб кунед.

МАСЪАЛАҲО

1. 1) Суръати асп дар 1 соат 13 км аст. Асп дар 5 соат чӣ кадар масофаро тай карда метавонад?
2) Асп дар 5 соат 65 км масофаро тай намуд. Асп дар 1 соат чанд километр масофаро тай кардааст? Ҳалли ин ду масъаларо муқоиса кунед. Монандӣ ва фарқи онхоро гӯед. Оё масъалаи дуюмро нисбат ба масъалаи якум масъалаи баръақс гуфта метавонем?
2. Поезди барқӣ дар 3 соат 360 км масофаро тай кард. Поезди барқӣ дар 1 соат чанд километр масофаро тай кардааст?
3. 1) Вазни 1 литр рағани офтобпараст ба 925 г баробар аст. Панҷаки 925 грами рағанро ёбед. Чӣ тавр ҳисоб кардед?
2) Вазни 1 литр бензин 690 г аст. Сеяки 690 грами бензинро ёбед. Чӣ тавр ҳисоб кардед?
3) Мошини сабукрави «Жигули» дар 100 км масофа 10 л бензин сарф мекунад. Ин мошин дар 300 км масофа чанд литр бензин сарф мекунад?
4) Мошини боркаш дар 100 км масофа 45 л, мошини сабукрави «Москвич» дар 100 км масофа 9 л бензин сарф мекунад. Мошини боркаш нисбат ба мошини сабукрав чанд маротиба зиёдтар бензин сарф менамояд?
5) Суръати автомобил дар 1 сония 17 м аст. Суръати автомобил дар 1 дақиқа чанд метр аст?
4. 1) Рӯзҳои ид ва истироҳатро аз рӯи таквим барои як сол ҳисоб кунед.
2) Гулзира нимсола аст. Агар 1 сол 366 рӯз бошад, Гулзира чанд рӯза шудааст?

МУНДАРИҶА

Чамъ ва тарҳ дар доираи 100	3
Зарб ва тақсим	6
Санчиши зарб ва тақсим	8
Баробарӣ ва нобаробарӣ	14
Зарб ва тақсим ба як	15
Ададҳои номдор	18
Тартиби иҷрои амалҳо дар ифодаҳои беқавс	21
Тартиби иҷрои амалҳо дар ифодаҳои қавсдор	22
Ифодаҳои ҳарфӣ	27
Масъалаҳои баръакс	30
Кунҷи рост	33
Ҳисса. Ёфтани ҳиссаи адад	35
Ёфтани адад аз рӯи ҳисса	37
Бисёркунҷа	39
Росткунҷа	47
Квадрат	49
Хосияти росткунҷа ва квадрат	50
Периметри бисёркунҷа	51
Периметри росткунҷа	53
Периметри квадрат	54
Периметри секунҷа	55
Зарб ва тақсими берун аз ҷадвал	56
Тақсими адади яклухт ба адади яклухт	59
Тақсими бақиядор	61
Зарби адади дурақама ба адади якрақама	64
Тақсими адади дурақама ба адади якрақама	66
Тақсими ҳаттӣ	67
Ченакҳои вақт. Сол, моҳ, ҳафта	69
Соат, Дақиқа	71
Шабонарӯз	73
Мисолҳои намуди $72 : 4$	74
Тақсими адади дурақама ба адади дурақама	77

2) Агар тарафи квадратро 2 маротиба зиёд кунем, периметраш чанд сантиметр мешавад?

3) Агар тарафи квадратро 2 маротиба кам кунем-чӣ?

11. 20 см: 50 см кадом ҳиссаи метрро ташкил мекунад?

12. Ҳаштяки ададҳои 160, 200, 400-ро ёбед.

Ададҳо дар доираи 1000. Нумератсия	81
Километр	87
Муодила. Ёфтани чамъшавандаи номаълум	90
Ёфтани тархшавандаи номаълум	92
Ёфтани тархкунандаи номаълум	93
Ёфтани ҳамзарби номаълум	94
Ёфтани тақсимшавандаи номаълум	96
Ёфтани тақсимкунандаи номаълум	97
Амалҳои арифметикӣ дар доираи 1000	98
Зарб ва тақсими ададҳои бо сифр тамомшаванда ба адади якрақам	99
Мисолҳои намуди $90 + 50, 130 - 50$	101
Мисолҳои намуди $240 \cdot 2, 640 : 2$	102
Мисолҳои намуди $340 + 20, 340 - 200$	104
Килограмм. Грамм	105
Усулҳои ҳисоббарории ҳаттӣ дар доираи 1000.	
Чамъи ададҳои серақам	110
Тарҳи ададҳои серақам. Ифодаҳои намуди $678 - 434$	113
Ифодаҳои намуди $523 - 342$	114
Ифодаҳои намуди $534 - 498$	115
Зарби ҳаттӣ. Зарби адади дурақам ба адади якрақам	119
Зарби адади серақам ба адади якрақам	120
Мисолҳои намуди $224 \cdot 3, 463 \cdot 2$	121
Тақсими ҳаттӣ. Тақсими адади дурақам ба адади якрақам	124
Тақсими адади серақам ба адади якрақам	125
Мисолҳои намуди $568 : 2, 672 : 6$	127
Санҷиши зарби ҳаттӣ	128
Санҷиши тақсими ҳаттӣ	129
Мисолҳои намуди $364 : 4, 627 : 3$	131
Мустақкамкунӣ ва такрорӣ мавзӯҳои омӯхташуда	132
Чамъ ва тарх	134
Зарб ва тақсим	135
Тартиби иҷрои амалҳо	137
Масъалаҳо	139

Ҳамидова Аҳсанабону

МАТЕМАТИКА

Китоби дарсӣ барои синфи 3

Гурӯҳи нашрӣ:

Мухаррир К. Музаффаров
Мусахҳех З. Қосимова
Дизайн ва ороиш М. Муродов
Мухаррири техникӣ Д. Курбонов
Чопи компютерӣ М. Боева

© Ҳазинаи хайрияи “Сарпараст”, 2005

Литсензия № 049

© ЗАО “Издательство “Учебная литература”, 2005

Ба чопаш 20.06.05 имзо шуд.

Андозаи когаз 70x90 1/16. Когази офсетӣ.

Гарнитураи Times New Roman Tj. Чопи офсетӣ.

Ҳачм 9 чузъи чопии аслӣ.

Адади нашр 130 000 (II – 110 000)

Заказ 14973.

ОАО «Саратовский полиграфический комбинат»
410004, Саратов, ул. Чернышевского, 59

СУРУДИ МИЛЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Шеъри Гулназар Келдӣ

Оҳанги Сулаймон Юдаков

Диёри арҷманди мо,
Ба бахти мо сари азизи ту баланд бод,
Саодати ту, давлати ту бегазанд бод.
Зи дурии замонаҳо расидаем,
Ба зери парчами ту саф кашидаем,
кашидаем,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Барои нангу номи мо
Ту аз умеди рафтагони мо нишонаӣ,
Ту баҳри ворисон ҷаҳони ҷовидонаӣ,
Хазон намерасад ба навбахори ту,
Ки мазраи вафо бувад канори ту,
канори ту,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Ту модари ягонаӣ,
Бақои ту бувад бақои хонадони мо,
Мароми ту бувад мароми ҷисму ҷони мо,
Зи ту саодати абад насиби мост,
Ту ҳастиву ҳама ҷаҳон ҳабиби мост,
ҳабиби мост,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

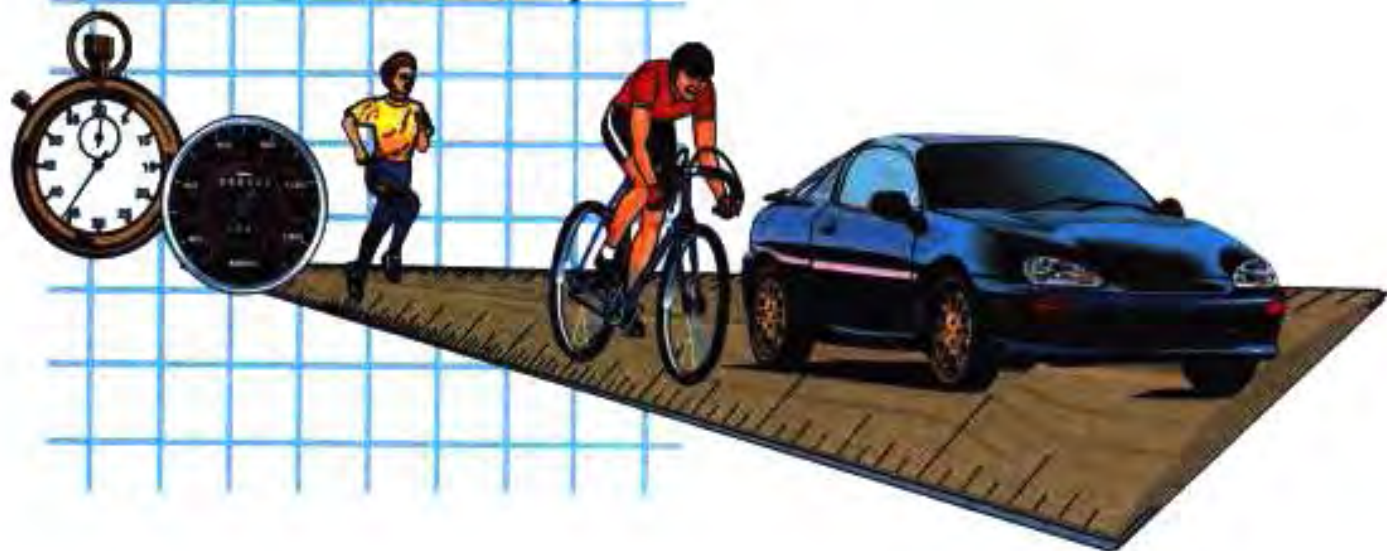
НИШОНИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

САНТИМЕТР - МЕТР - КИЛОМЕТР

КИЛОГРАММ

ТОННА

ГРАММ

